

4. Kísérleti vizsgálat az elhelyezkedési készség ellenőrzésének hatásairól

Az Egyesült Államokban, ahol már korán felismerték a kísérleti jellegű társadalomtudományi kutatások jelentőségét, számos empirikus eredmény született a munkanélküli-segélyben részesülők elhelyezkedési készségének és álláskeresőségének következetesebb ellenőrzésének hatásairól. Európában viszont kevés ilyen kutatást végeztek, és tudomásunk szerint Közép-Kelet-Európában még egyáltalán nem.⁴⁸ E régióban a munkanélküli-segélyezésről viszonylag kevés tapasztalat halmozódott fel, hiszen az egészen új keletű, csak az 1990-es évek elején vezették be. A segélyezésről kibontakozott viták kiterjedtek a segély munkanélküliek magatartására gyakorolt hatására is, a segélyösszeg és a jogosultsági időtartam szerepét helyezve a középpontba. Ebben a fejezetben, egy 2003-ban lebonyolított kísérleti jellegű vizsgálat eredményeire támaszkodva, a segélyezettekkel szemben támasztott magatartási követelmények érvényesítésének hatásaival foglalkozunk.

A közép-kelet-európai országok segélyrendszereivel kapcsolatban gyakran felvetődik az aggály, hogy a segélyt igénybe vevő munkanélküliek elhelyezkedési készségét és álláskeresőségét nem kellőképpen ellenőrzik. Ezen aggályokat részben a rejtett gazdaság elterjedtségére utaló tényyszerű és anekdotikus ismeretek táplálják. Az érvelés szerint a segélyben részesülők egy része – ha nem is magas, de nem is elhanyagolható arányban – a rejtett gazdaságban dolgozik, és ezért kevésbé érdekelt az álláskeresőségben. Az ellenőrzés lazasága ráadásul a többiek esetében is negatív hatást gyakorolhat az álláskereső intenzitására. A jelenlegi időszakban, amikor a gazdasági növekedés tartós, és a korábbinál jóval alacsonyabb a munkanélküliség, érdemes megfontolni a segélyezettekkel szemben támasztott követelmények érvényesítését. A segély összegének vagy a jogosultság időtartamának lefagyasztása – ami a kilencvenes évek kormányzati politikáját jellemezte – az állást keresők és nem keresők jövedelmét egyaránt csökkenti, és a kérelmezési hajlandóságra gyakorolt hatása kétséges. A magatartási előírások következetesebb ellenőrzése ezzel szemben közvetlen módon csökkentheti a segély indokolatlan igénybevételét.

A segélyfolyósítás szerepének fenti megközelítése a negatív ösztönzésre teszi a hangsúlyt: a segélyben részesülők szorosabb ellenőrzése csökkentheti a kétes igénybevételt, és ösztönözheti az elhelyezkedni szándékozó munkakeresési erőfeszíté-

⁴⁸ Újabb keletű amerikai kutatásokról szól *Aschenfelter és szerzőtársai* [1999], valamint *Black és szerzőtársai* [2002]. *Meyer* [1995] korábbi vizsgálatok eredményeit foglalja össze. *Moffit* [2003] széles áttekintést ad az amerikai társadalomtudományi kísérletek tapasztalatairól, és elemzi ezek értékeit és a felmerülő nehézségeket is. A lényegesen szegényebb európai irodalomból *Royston* [1983] és [1984] korai munkáit érdemes említeni, *Dolton–O'Neill* [1995] írását az Egyesült Királyságról, valamint *Van den Berg–Van der Klaauw* [2001] munkáját Hollandiáról.

seit. Ugyanezek az eszközök azonban pozitív ösztönző szerepet is betölthetnek: a rendszeresebb és szorosabb kapcsolattartás a munkaügyi szervezettel több állás-információhoz juttatja a munkanélkülieket, és segíti őket a megfelelő álláskeresési módszerek alkalmazásában. Ez utóbbi hatás akkor érvényesülhet a legjobban, ha a segélyfolyósítás ügyintézése az állásajánlatok áttekintésével és tanácsadással is párosul. A segélyben részesülők munkakeresésének szorosabb ellenőrzése, amivel e fejezetben foglalkozunk, tehát a negatív és pozitív ösztönzésen keresztül egyaránt hatást gyakorolhat a munkanélküliek magatartására.

Az első részben rövid áttekintést adunk a segélyben részesülők ellenőrzésének hatásairól szóló szakirodalomról, a kísérleti vizsgálatok eredményeire helyezve a hangsúlyt. Az ismertetésben kiemeljük azokat a legfontosabb szempontokat, amelyeket mi is felhasználtunk az empirikus vizsgálat megtervezéséhez. A következő alfejezet a járadékban részesülők ellenőrzésének magyarországi gyakorlatát mutatja be. A leírás elsősorban azokra az esettanulmányokra épül, melyeket 2002-ben 28 munkaügyi kirendeltségben készítettünk. Ezután bemutatjuk a 2003-ban elvégzett kísérleti jellegű empirikus kutatás lebonyolítását és az összegyűjtött adatokat. Végül időtartammodellekkel elemezzük a járadékosok szigorúbb ellenőrzésének kiáramlásra gyakorolt hatásait.

Vizsgálati szempontok és nemzetközi tapasztalatok

Széles értelemben a munkanélküli-segély indokoltági feltételei azt jelentik, hogy segély csak az ILO munkanélküliség-kritériumainak eleget tevő munkanélkülieknek jár: akiknek nincs munkájuk, készen állnak munkába lépni, és aktívan keresnek munkát (*Grubb* [2001]).⁴⁹ E követelményeket a segélyt folyósító szervezetek különböző módon próbálják érvényesíteni. Elterjedt gyakorlat, hogy rendszeresen interjú készül a munkanélküliekkel, amelynek keretében be kell számolniuk az elhelyezkedés érdekében tett erőfeszítéseikről, és egyben információt kapnak az elérhető álláslehetőségekről. A tipikus kísérleti vizsgálat ezen interjúk körülményeit változtatja meg a segélyben részesülők véletlenül kiválasztott csoportja számára, majd egy kontrollcsoporttal összehasonlítva, megvizsgálja, milyen hatással járt a változtatás. Például gyakoribbá lehet tenni az interjúkat, vagy a szokásosnál részletesebben, alaposabban lehet ellenőrizni az álláskeresést. A szakirodalom számos olyan szempontra felhívja a figyelmet, amelyeket érdemes megfontolni, amikor a segély indokoltági feltételeinek érvényesítéséről empirikus vizsgálatot végzünk. A következőkben e szempontokat foglaljuk össze.

Eredményváltozók. A segélyezés feltételeinek megváltoztatása különböző eredményváltozókra gyakorolhat hatást: a segélyfolyósítás időtartamára, az elhelyezkedési valószínűsége, más munkaerő-piaci állapotok irányába történő kiáramlásra, az elhelyezkedés utáni keresetekre vagy éppen a segélyezették közé való beáramlásra.

⁴⁹ Ez nem jelenti azt, hogy valamennyi munkanélküli, aki megfelel az ILO-kritériumoknak, segélyben részesülne.

A legegyszerűbb vizsgálat csak a segélyezés időtartamát figyeli (például *Royston* [1983], [1984]). Ilyen esetben nem gyűjtenek információt arról, hogy a segélyezés befejezése után mi történik a munkanélkülivel (például elhelyezkedik-e, vagy kilép a munkaerőpiacról). Más vizsgálatok a kilépés irányával is foglalkoznak (például *Dolton–O’Neill* [1995]), és ennek nyilvánvaló az előnye, hiszen a rövidebb segélyezés ugyanúgy lehet az inaktivitásba történő intenzívebb kiáramlás következménye, mint az elhelyezkedési valószínűség növekedéséé. Lehetséges, hogy a szigorúbb ellenőrzés az elhelyezkedés utáni bérek csökkenéséhez vezet, mert leszállítja a rezervációs bért. Hasonlóképpen lehetséges, hogy a csökkenő keresési idő következtében a munkanélküli kevésbé megfelelő állást fogad el, ezért rövidebb lesz a foglalkoztatás időtartama. Amikor a vizsgálat olyan eredményváltozókra is kiterjed, mint a bérek vagy a foglalkoztatás időtartama, sokkal több információt kell összegyűjteni, ami jelentősen megnöveli a költségeket és a lebonyolítás időtartamát. Míg a segélyezés időtartama és többnyire a kilépés iránya is megtalálható a segélyregiszterekben, a bérek és a megszerzett munkahely minőségének vizsgálatához követéses kérdőíves adatfelvételre is szükség van.

A szigorúbb ellenőrzés egyik lehetséges hatása, hogy a munkanélküliek egy része egyáltalán nem folyamodik segélyért, ami által a segélyezettek száma csökken. A szokásos kísérletek keretében ez a hatás közvetlenül nem mérhető. A kísérletek folyamán a „kísérleti” csoport tagjai általában nem ismerik előre az alkalmazott eljárást, sokszor menet közben sincsenek is tisztában azzal, hogy más feltételek mellett juthatnak a segélyhez, mint a kontrollcsoport tagjai. Így a kísérlet eredményét a kezelési vizsgálatok segítségével csak a segélyt igénylők körében tudjuk megmérni. Amennyiben azonban a kísérletben kipróbált eljárás általánossá (és ezáltal ismertté) válik, egy újabb hatással is számolhatunk: a segélyigénylési magatartást is befolyásolhatja.

Az ellenőrzés gyakorlatának országon belüli különbségei. Lehet úgy gondolni, hogy egy-egy ország munkaügyi irodáiban a segélyeket egységes eljárás szerint folyósítják, különösen, ha léteznek az irodák működésére vonatkozó országos irányelvek. Ha ez így lenne, akkor a kísérleti vizsgálat tervezésekor csupán arra kellene ügyelni, hogy minden irodában azonos követelményeket támasszanak a vizsgálatban résztvevőkkel szemben (természetesen adott esetben többféle kezelési módot is ki lehet próbálni a vizsgálati csoport egy-egy almintáján). A valóságban azonban a kirendeltségek korántsem alkalmaznak egységes eljárást az ügyfelek ellenőrzésében, ezért a vizsgálatok végrehajtásakor a kontrollcsoport egységes kezelésére is érdemes odafigyelni. *Grubb* [2001] az OECD-országok segélyezési eljárásairól készült összefoglalójában hangsúlyozza, hogy jelentősek az országokon belüli különbségek. Például leírja, hogy Svédországban az egyes munkaügyi irodák között igen jelentős eltérés tapasztalható a segély felfüggesztésének és a segélyezettek kizárásának arányaiban, és e különbségek jóval nagyobbak annál, amit az eltérő munkaerő-piaci körülményekkel vagy az ügyfélkör összetételével meg lehetne magyarázni. Adott esetben tehát egy kezelési vizsgálat keretében a kontrollcsoportot is indokolt a munkaügyi iroda szokásos gyakorlatától eltérően kezelni.

A vizsgálat kivitelezhetősége. A vizsgálatokat mindig a munkaügyi hivatalok tisztviselői hajtják végre, nem pedig azok, akik megtervezték őket. Egy vizsgálat csak akkor járhat sikerrel, ha az ügyintézők és a munkaügyi hivatalok vezetői hajlandóak is alkalmazni a kidolgozott eljárásokat. Olyan kísérletek tervezésére kell tehát törekedni, melyeket az apparátus nagy valószínűséggel lelkiismeretesen végre is hajt.⁵⁰ Mint az előző pontban bemutattuk, az ügyfelekkel foglalkozó irodák gyakorlata között jelentős különbségek tapasztalhatók, ami azt is jelentheti, hogy egyes irodák jobban fel vannak készülve egy vizsgálat végrehajtására, mint mások. Lehet úgy megszervezni egy vizsgálatot, hogy a végrehajtásra felkészültebb kirendeltségeket jelölünk ki. *Van den Berg–van der Kaauw* [2001] hollandiai kísérletében például olyan munkaügyi irodákat választottak színhelyül, amelyekről tudni lehetett, hogy színvonalas tanácsadó munkát végeznek, és rendszeresen ellenőrzik a segélyben részesülőket. Bár a végrehajtó szervezetek megválogatásának a kivitelezés szempontjából kétségtelenül vannak gyakorlati előnyei, az adatok reprezentativitását rontja.

Az alkalmazott szankciók szerepe. Vegyünk egy vizsgálatot, amelyben a kísérlet azt jelenti, hogy a munkanélkülit havonta berendelik a munkaügyi kirendeltségre, míg a kontrollcsoport tagjait csak háromhavonta. A havonta lebonyolított interjúkon részletekbe menően, határozott hangon számon kéri az önálló álláskeresést (ez nem történik meg a kontrollcsoport tagjaival). Tegyük fel, hogy ez a bánásmód megváltoztatja az érintett munkanélküliek magatartását, mert szeretnék elkerülni az ismétlődő interjúkat.

Képzeljük el továbbá, hogy a fenti vizsgálatot két országban hajtják végre! A országban a megjelenés elmaradása nem jár azonnali szankcióval. A mulasztó munkanélküli felszólító levelet kap, amelyben új időpontot jelölnek meg, de még ennek elmulasztása esetén sem zárják ki a segélyezésből, csupán szüneteltetik a folyósítást addig, amíg fel nem keresi a munkaügyi kirendeltséget. B országban viszont a megjelenés elmulasztása – feltéve, hogy a munkanélkülinek nincs alapos mentsége – azonnali, három hónapra szóló kizárással jár. Tehát az interjú elmulasztása különböző súlyú következménnyel jár a két országban. Igen valószínű, hogy a vizsgálat kisebb mértékű kezelési hatást mutat ki A országban, ahol a szankció enyhébb. Itt a segélyezettek jóval kisebb áldozat árán el tudják kerülni a szigorúbb ellenőrzést, mint B országban, ahol súlyos következményekkel jár az interjú elmulasztása. Mindezzel azt kívántuk érzékeltetni, hogy a kísérlet hatása nemcsak az alkalmazott eljárástól függhet, hanem attól is, hogy milyen szankciókat von maga után, ha a munkanélküli megkísérel elkerülni az együttműködést.

Valószínű, hogy ahol az egyes munkaügyi irodák ellenőrzési gyakorlata között nagyok az eltérések, különbség lesz a vizsgálat során együtt nem működő ügyfelek szankcionálásában is. Ezért a vizsgálat lebonyolításakor és az eredmények értékelésekor az irodák által alkalmazott szankciókra is figyelni kell.

⁵⁰ Természetesen minden kísérleti vizsgálatnak jogi szempontból is „kivitelezhetőnek” kell lennie – csak olyan eljárásokat lehet alkalmazni, amelyeket a jogszabályok megengednek.

A kísérlet időzítése. A kísérletre kijelölt csoport tagjait érintő eltérő bánásmód nem folyamatosan érvényesül a vizsgálat időtartama alatt, hanem időszakosan, például havi rendszerességgel lebonyolított interjúkon keresztül. Több kutatásban próbálták megállapítani, mikor a legerősebb a kezelési hatás. *Black és szerzőtársai* [2002] érvelése szerint a hatás jelentős része nem magának a beavatkozásnak a következménye, hanem annak tulajdonítható, hogy az érintettek tudomást szereznek a közelgő beavatkozásról. *Lalive és szerzőtársai* [2002] egy nem kísérleti jellegű vizsgálat adatai alapján arra hívja fel a figyelmet, hogy különbség van a tényleges szankcionálás és a szankció kilátásba helyezésének hatása között. Ezért fontos, hogy pontosan ismerjük a beavatkozások időpontjait.

A hatások eltérése az érintettek csoportjai között. Egy sor munka hangsúlyozza, hogy a segélyfolyósítás feltételeinek megváltoztatása eltérő hatást gyakorolhat a munkanélküliek különböző csoportjaira. Különböző helyeken más-más csoportok között alakulhatnak ki ilyen különbségek. Itt nem a vizsgálat eltérő végrehajtásának tulajdonítható különbségekről van szó, hanem a helyi munkaerő-piaci körülményekre visszavezethető hatásokról. A legnagyobb hatásra feszes munkaerő-piacokon számíthatunk, ahol magas a foglalkoztatottság és alacsony a munkanélküliség. Persze a munkanélküliek személyes tulajdonságai szerint is kialakulhatnak különbségek. *Royston* [1983], [1984] például eredményváltozóként a segélyezés időtartamát használva, úgy találta, hogy a segélyfolyósítás feltételeinek szigorítása nagyobb hatást gyakorolt a házas nőkre, mint az egyedülálló nőkre vagy a férfiakra. *Van den Berg–van der Klaauw* [2001] eredményei szerint a kedvezőtlenebb munkaerő-piaci kilátásokkal szembesülők körében volt erősebb hatás. *Black és szerzőtársai* [2002] úgy találták, hogy a szigorítások azok magatartását, akiknek segélyjogosultsága közepes időtartamú, erősebben befolyásolták, mint a rövid vagy hosszú jogosultságúakét. Ezek az eredmények felhívják a figyelmet arra, hogy a hasonló vizsgálatokban érdemes elemezni a csoportokra gyakorolt hatás különbségeit.

A munkaügyi kirendeltségek gyakorlata az elhelyezkedési készség ellenőrzésében

Az OECD-országok többségéhez hasonlóan a munkanélküli-ellátásnak a jogosultság megszerzésén túl Magyarországon is feltétele, hogy a munkanélküli megfelelően az indokoltság feltételeinek. Az előírások célja, hogy az ellátásokban csak a munkavállalásra készen álló, az elhelyezkedés érdekében erőfeszítéseket is vállaló munkanélküliek részesüljenek; ösztönözzék a munkanélkülieket az álláskeresésre, és enyhítsék a segélyezésnek az elhelyezkedést ellenőrző hatását. Magyarországon hivatalosan az ellátásban részesülők „együttműködési kötelezettségének” nevezik ezeket a kívánalmakat. Ennek keretében a járadékos munkanélkülinek rendszeresen meg kell jelennie a munkaügyi kirendeltségen, el kell fogadnia a kirendeltség által felajánlott megfelelőnek minősülő munkahelyet,⁵¹ be kell kapcso-

⁵¹ A munkahely e szempontból akkor megfelelő, ha megfelel a munkanélküli képzettségének vagy az általa korábban hosszabb ideig betöltött munkakör (alacsonyabb) képzettségi igényének, megfelel

lódnia a számára felajánlott képzési programba, saját magának is állást kell keresnie, és a helyzetében beállott változásokról tájékoztatnia kell a kirendeltséget (például ha keresőképtelen beteg, ha elhelyezkedik vagy alkalmi munkát vállal). Az előírások megszegését a kirendeltségek az enyhébb mulasztások esetében – például a jelentkezés igazolatlan elmulasztása – a járadék felfüggesztésével (szüneteltetésével) szankcionálják, súlyosabb esetekben pedig – például, ha valaki nem fogad el egy állásajánlatot – megvonják a járadékot.⁵²

Az indokoltági feltételek magyarországi gyakorlati alkalmazásáról egy rövid összefoglalón kívül (*Koltayné* [2001]) nem rendelkezünk tényszerű ismeretekkel. A munkaügyi szervezet szokásos gyakorlatát két információforrásra, a KSH munkaerő-felmérésére és a kutatásunkban vizsgált hat megye kirendeltségein készült esettanulmányokra támaszkodva mutatjuk be. A munkaerő-felmérésből a regisztrált munkanélküliek kirendeltségeken tett látogatásainak gyakoriságára vonatkozó adatokat használjuk fel. Ezenfelül 2002-ben hat megye 28 kirendeltségén részletes adatokat gyűjtöttünk a munkavállalási készség ellenőrzésében követett helyi gyakorlatról. Kirendeltségenként 4-5 fővel (vezetővel és ügyintézővel) készítettünk strukturált interjúkat. A megyeszékhelyen működő kirendeltségen kívül olyanok felkeresésére törekedtünk, amelyek különböző adottságú térségeket, illetve szervezeti jellemzőket képviselnek. Az interjúkat a megyei munkaügyi központok egy-egy munkatársa, három megye egy-egy kirendeltségén pedig a munkaügyi szervezeten kívüli kutató készítette. A fejezetben az ügyfelek berendelésének gyakoriságával, az önálló álláskeresés ellenőrzésével, valamint a szabályszegések szankcionálásának gyakorlatával foglalkozunk részletesebben. Hangsúlyozni kell, hogy a kirendeltségi adatgyűjtés 2002-ben történt, ezért eredményeink nem tartalmazzák a 2003 közepén, az álláskeresést ösztönző juttatással összefüggően bekövetkezett változásokat.⁵³

Az ügyfelek berendelése

Az ellátásban részesülők elhelyezkedési készségét csak úgy lehet ellenőrizni, ha a munkanélküliek rendszeres időközönként felkeresik az ellátást folyósító munkaügyi kirendeltséget. A munkaközvetítő kötelező felkeresése önmagában is felfogható az elhelyezkedési-együtműködési készség ellenőrzésének: a megjelenéssel a munkanélküli demonstrálja együtműködési készségét, hiszen idejét ekkor (kénytelen) a munkakeresésnek szentel(ni), ezenfelül a látogatás akadályozhatja más tevékenységekben, például háztartási-házkörüli munkavégzésben, be nem jelentett pénzkereső munka elvégzésében vagy éppen valamilyen szabadidős tevékenységben. A munkaügyi kirendeltségnek a látogatások alkalmával nyílik lehetősége az

---

egészségi állapotának, a napi utazási idő nem haladja meg a három órát (kisgyermekeseknél a két órát) és a várható kereset eléri a munkanélküli-járadék összegét.

⁵² A magyarországi indokoltági feltételekről részletesebben lásd *Koltayné* [2001] és *Bánsági* [2000] írásait.

⁵³ Az álláskeresést ösztönző juttatás lehetőséget teremt a segélyezés meghosszabbítására a hosszabb jogosultsági idővel rendelkező járadékosok számára, ha a szokásosnál szorosabb együtműködést vállalnak a munkaügyi kirendeltséggel.

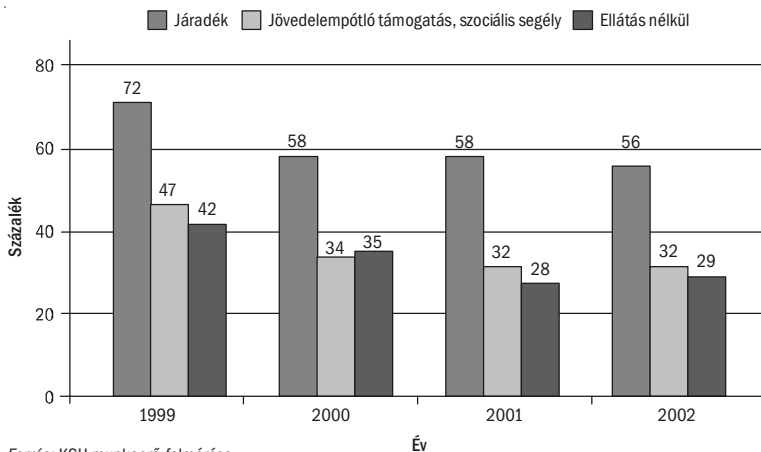

elhelyezkedési készség más szempontjainak ellenőrzésére. Például kérdéseket tehetnek fel az önálló álláskeresési erőfeszítésekről, tájékoztathatják az ügyfelet a szóba jöhető álláslehetőségekről stb. Ezért az indokoltági feltételek érvényesítése szempontjából egyáltalán nem közömbös, hogy a kirendeltségek milyen gyakorisággal írják elő a látogatásokat, és milyen módon határozzák meg azok időpontját.

A KSH országos reprezentatív mintán készülő munkaerő-felmérésében 1999 óta minden regisztrált munkanélkülitől megkérdezik, hogy mikor járt utoljára a munkaügyi kirendeltségen. A 26. ábra a munkaügyi kirendeltséget egy hónapon belül felkeresők arányát mutatja a regisztrált munkanélküliek között az 1999 és 2002 közötti időszakban a munkaerő-felmérés adatai alapján. Külön ábráztuk a munkanélküli-járadékban, a jövedelempótló támogatásban vagy a munkanélküliek rendszeres szociális segélyében részesülők és az ellátásban nem részesülők adatait.⁵⁴ Az ellátás típusa szerint mind a négy évben jelentős különbségek tapasztalhatók: a járadékban részesülők lényegesen gyakrabban járnak a munkaügyi kirendeltségen, mint a jövedelempótló támogatásban vagy rendszeres szociális segélyben részesülők, vagy az ellátásban nem részesülők. 1999-ben a járadékosok több mint kétharmada járt egy hónapon belül a kirendeltségen, míg a másik két csoportnak kevesebb mint a fele; 2000-től a járadékosok 56-58 százaléka, a szociális típusú segélyben részesülők és a nem segélyezett 29-35 százaléka. Az országos adatok

26. ábra

A munkaközvetítőt egy hónapon belül felkeresők aránya Magyarországon a segélyezés szerint, 1999–2002

Forrás: KSH munkaerő-felmérése.

⁵⁴ Jövedelempótló támogatásban 1992 és 2000 között részesülhettek a járadékot kimerítő, alacsony háztartási jövedelemmel rendelkező munkanélküliek. 2000-ben a jövedelempótló támogatást az aktív korú nem foglalkoztatottak rendszeres szociális segélye váltotta fel. Mindkét segélyt az önkormányzatok folyósítják, de a munkanélküliektől általában megkövetelik a regisztráció fenntartását a munkaügyi kirendeltségnél. Lásd még jelen kötet 1. fejezetében.

tehát azt mutatják, hogy a járadékos munkanélkülieket gyakrabban rendelik be a kirendeltségek, mint a szociális munkanélküli-ellátásban részesülőket, vagy az ellátásban nem részesülőket (e két utóbbi csoport adatai nem térnek el lényegesen). A különbség minden bizonnyal összefügg azzal a körülménnyel, hogy a járadék indokoltási feltételeit a munkaügyi kirendeltségek ellenőrzik, míg az önkormányzatok által folyósított szociális típusú ellátások esetében nincs ilyen szerepük.

Az is jól látható a 26. *ábra* adataiból, hogy 1999 után regisztrált munkanélküliek mindhárom csoportjában lényegesen csökkent a munkaügyi kirendeltség felkeresésének gyakorisága. Míg 1999-ben a járadékosok 72 százaléka járt egy hónapon belül a kirendeltségen, 2000 és 2002 között már csak 56-58 százalékuk. A szociális jellegű munkanélküli-ellátásban részesülők körében 47 százalékról 32-34 százalékra, a nem segélyezett csoportban pedig 42 százalékról 28-35 százalékra mérséklődött a megfelelő arány. A 2000-ben bekövetkezett hirtelen csökkenésre nehéz magyarázatot találni. Az ok semmiképpen sem lehetett a munkaügyi szervezet megnövekedett terhelése, hiszen 1999-ről 2000-re mind a regisztrált munkanélküliek összlétszáma, mind az ellátásban részesülők száma kismértékben mérséklődött. Érdeklődésünkre a munkaügyi szervezet szakemberei a törvényi változásokkal magyarázták a jelentkezések ritkulását. A kilencvenes években a foglalkoztatási törvény a jelentkezés gyakoriságáról csak annyit tartalmazott, hogy a munkanélkülinek a kirendeltség által előírt időpontokban kell megjelennie. A törvény 2000-től érvényes módosítása is a kirendeltségekre bízta a megjelenési időpont meghatározását, de belekerült egy kitétel, amely szerint a munkanélkülinek *legalább* háromhavonként jelentkeznie kell. Szó sincs tehát arról, hogy a szabályozás a korábbinál ritkább berendelési időközöt vezetett volna be, csupán a minimális gyakoriságra vonatkozó új előírással egészült ki. Ennek ellenére úgy tűnik, sok kirendeltségnél (vagy megyei munkaügyi központban) 2000-től ehhez a minimális előíráshoz igazították a berendelési időközöket, és lazítottak korábbi gyakorlatukon.

A 27. *ábra* 2002-re vonatkozó adatai megyénként mutatják a munkaügyi kirendeltségen egy hónapon belül látogatást tett járadékosok arányát. Látható, hogy a berendelésben nem alakult ki országosan egységes gyakorlat. Több megyében átlagosan a járadékosok kevesebb mint fele, más megyékben mintegy kétharmada járt az utolsó hónapban a munkaügyi kirendeltségen; a legkisebb és a legnagyobb arány között több mint kétszeres a különbség: Tolna megyében kevesebb mint 40 százalékos, Zala megyében 80 százalékos arányszámot kaptunk. Az egyes kirendeltségek gyakorlatában még ennél is nagyobb különbségek valószínűek, hiszen a közölt megyei arányszámok 5-15 kirendeltség átlagából adódnak.⁵⁵

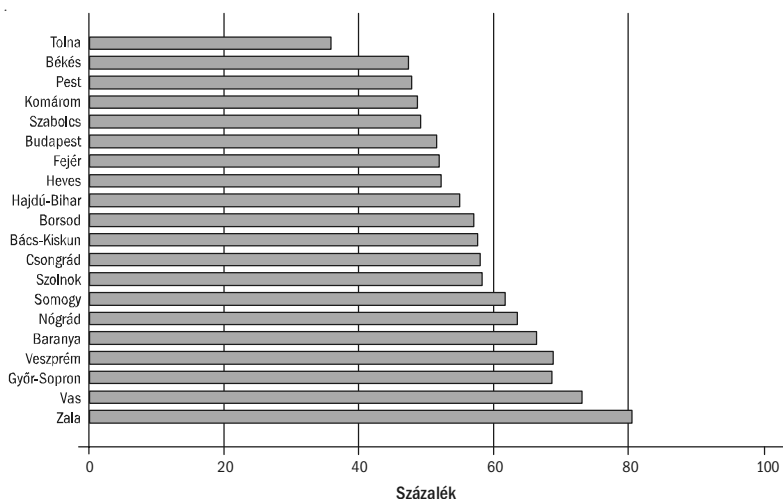
A jelentős területi különbségek láttán érdemes áttekinteni, hogy a vizsgálatunkban szereplő hat megyében (Csongrád, Jász-Nagykun-Szolnok, Komárom, Nógrád, Pest, Vas) eltér-e az országos átlagtól a berendelési gyakorlat. A 28. *ábra* e hat megye átlagában mutatja a munkaügyi kirendeltséget az utolsó hónapban felkereső

⁵⁵ A munkaerő-felmérés mintája, részben az alacsony elemszám, részben pedig a mintába került települések megoszlása miatt nem teszi lehetővé kirendeltségi szintű mutatók kiszámítását.

27. ábra

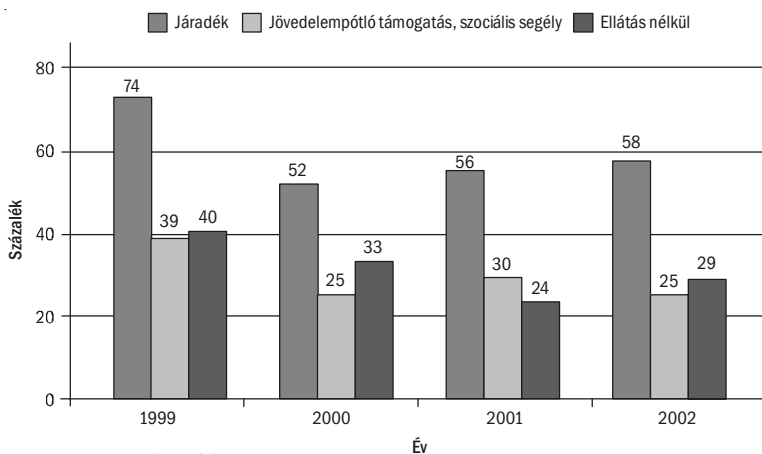
A munkaközvetítőt egy hónapon belül felkereső járadékosok aránya megyék szerint, 2002

Forrás: KSH munkaerő-felmérése.

28. ábra

A munkaközvetítőt egy hónapon belül felkeresők aránya a vizsgált hat megyében a segélyezés szerint, 1999–2002

Forrás: KSH munkaerő-felmérése.

regisztrált munkanélküliek arányát az ellátás típusa szerinti bontásban az 1999–2002-es időszakra.

A hat megyére vonatkozó adatokat a 26. ábrán látható országos átlagokkal összevetve, megállapíthatjuk, hogy járadékosok berendelésében nincsenek jelentős eltérések. 1999-ben a hat vizsgálati megyében a járadékban részesülők 74 százaléka

járt az utolsó hónapban a munkaügyi kirendeltségen, az országos átlag ekkor 72 százalék volt. Az arányszám 2000-ben 6, 2001-ben pedig 2 százalékponttal alacsonyabb volt a hat megyében az országos átlagnál (52 és 58, valamint 56 és 58 százalék), 2002-ben viszont 2 százalékponttal magasabb (58 és 56 százalék). A szociális típusú munkanélküli-ellátásban részesülőket viszont a hat megyében mind a négy évben az országos átlagnál valamivel ritkábban rendelték be a kirendeltségekre: 1999-ben 8, 2000-ben 9, 2001-ben 2, 2002-ben pedig 7 százalékpont különbség adódott. Az ellátásban nem részesülők csoportjában a négy év közül háromban hasonló irányú, de kisebb mértékű volt az országos átlagtól való eltérés, 1999-ben és 2000-ben 2, 2001-ben 4 százalékpont (2002-ben a mutató azonos az országos átlaggal).

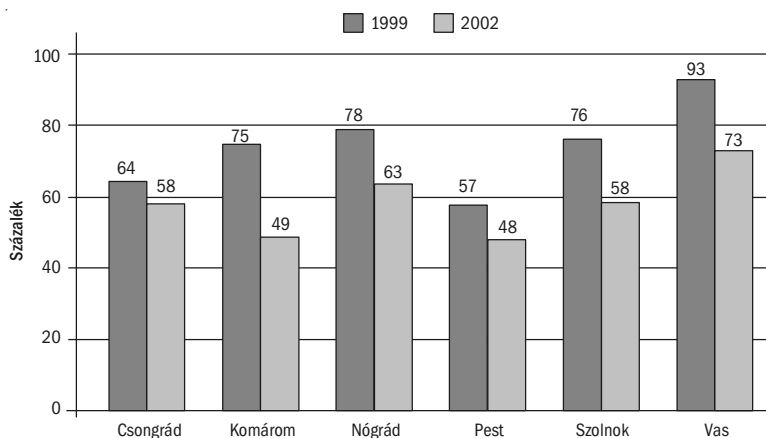
Végül a 29. ábrán a vizsgált hat megye 1999. és 2002. évi adatait mutatjuk be. Láthatjuk, hogy az országos átlaghoz hasonlóan e megyékben is csökkent a berendelési időköz. Az egy hónapon belül a kirendeltséget felkereső járadékosok aránya kisebb mértékben – 6 százalékponttal – csökkent Csongrád megyében, nagyobb mértékben – 15-20 százalékponttal – a többi öt megyében. Jelentős megyék közötti különbségeket találunk mindkét évben. 2002-ben a Pest és Komárom megyékben megkérdozett járadékosok kevesebb mint fele kereste fel egy hónapon belül a munkaügyi kirendeltséget, Vas megyében viszont majdnem háromnegyedük. Közepes érték jellemzi Csongrád, Szolnok és Nógrád megyéket (58-58 és 63 százalék).

Ennél részletesebb információval rendelkezünk a hat megye 2002-ben megvizsgált 28 kirendeltségének gyakorlatáról.

A járadék indokoltasági feltételeinek vizsgálatában általában kétféle ügyintéző vesz részt: a hatósági (ellátási vagy ügyfélszolgálati ügyintézőnek is nevezik) és a közvetítő. Az alapmodell szerint az első jelentkezéskor a közvetítő ügyintéző kérdezi ki a járadékot kérőt, és veszi fel az adatait („első interjú”), majd a járadék

29. ábra

A munkaközvetítőt egy hónapon belül felkereső járadékosok aránya a vizsgált hat megyében, 1999 és 2002

megállapítása után ő végzi a rendszeres jelentkeztetést, illetve a munkaközvetítés céljából történő behívást. A hatósági ügyintéző feladata az adminisztratív háttér-munka, és legfeljebb a hiányzó dokumentumok átvétele vagy a határozatok átadása során találkozhat közvetlenül az ügyféllel. Ez a munkamegosztás évekkel ezelőtt alakult ki, és összefügg a szolgáltató jelleg erősítésének törekvésével. Azelőtt a kirendeltségeken az ügyfelek részére végzett szolgáltatásokat és hatósági tevékenységeket (egyes aktív programok kivételével) csak egyfajta ügyintéző látta el. A feladatok kettéosztása feltehetően azt a célt szolgálta, hogy a vállalatoknak és a munkanélkülieknek nyújtott szolgáltatások javítása érdekében az efféle munkára képes és hajlandó ügyintézőket mentesítsék a mechanikus és időigényes adminisztratív munka egy részétől. A gyakorlatban azonban sok helyen, bár a kétféle ügyintézői munkakör elnevezése ugyanaz, a tartalmuk eltér az alapmodelltől, és a munkanélküli ügyfelekkel való találkozással járó több-kevesebb feladatot (sőt egyes kirendeltségeken mindent) a hatósági ügyintézők látnak el. Az a körülmény, hogy több ügyintéző is foglalkozik a járadékosok berendelésével, korlátozza a kirendeltségi információk megbízhatóságát, mivel nem ismerjük pontosan a válaszadók tevékenységét, és nem minden esetben tudhatjuk, rendelkeznek-e teljes áttekintéssel a kirendeltség munkafolyamatairól.

A kirendeltségi információk értelmezését szintén megnehezíti, hogy nem teljesen egyértelmű, mit kell érteni a járadékos ügyfelek berendelésén („jelentkeztetésén”). Az információk alapján három értelmezési lehetőség látszik, némely kirendeltség esetében kiderült, melyikről van szó, a nagy többség esetében viszont legfeljebb találgatni lehet, és abban sem bízhatunk, hogy egy-egy megyén belül egységes a fogalomhasználat:

- minden kötelező megjelenés, beleértve azokat az eseteket is, amikor a munkanélkülit állásközvetítés miatt a rendszeres kötelező jelentkezési időpontok kívül berendelik (ez inkább elvi lehetőség, a kirendeltségi esettanulmányokban ezt az értelmezést sehol sem említették);
- csak a rendszeres időközönként történő kötelező megjelenés, amibe nem tartozik bele az állásajánlat beérkezése esetén kimondottan közvetítési célú behívás (történjen az közvetítőlap postázásával, értesítőlevéllel vagy telefonon) és az adminisztratív okokból (például igazolások bemutatására) történő soron kívüli behívás;
- az előbbiből is csak a járadék folyósításának feltételeként meghatározott rendszeres megjelenés, tehát az AM-könyv havi bemutatása nem tartozik ide.⁵⁶

A járadékosok szokásos berendelési gyakoriságának kirendeltség szerinti megoszlását a 18. táblázat mutatja. Az értelmezési bizonytalanság ellenére valószínű, hogy a berendelési gyakoriságról adott kirendeltségi információk többnyire az előírt rendszeres jelentkezésekre vonatkoznak, tehát nem tartalmazzák az állásközvetítés céljából vagy más okból történő „soron kívüli” behívásokat. Néhány kiren-

⁵⁶ A járadékosok korlátozott időtartamú alkalmi munkát végezhetnek. Az alkalmi munka végzésének szándékát a járadékos köteles előre bejelenteni, a továbbiakban pedig havonta be kell mutatni a kirendeltségen a munkával töltött napok bejegyzésére szolgáló könyvecskét, az úgynevezett AM-könyvet. Az alkalmi munkával töltött napokra nem jár járadék.

deltség becslései az AM-könyvesek havi kötelező jelentkezéseit is tartalmazhatják. Megjegyezzük, hogy ezek az adatok nem hasonlíthatók össze a munkaerő-felmérésből származó, fentebb bemutatott adatokkal, hiszen a munkanélküliek, amikor a kirendeltségen tett legutóbbi látogatás időpontjáról kérdezik őket, nyilvánvalóan nem tesznek különbséget az előírt rendszeres jelentkezés és a kirendeltség más okból történő felkeresése között.

18. táblázat
A járadékosok szokásos berendelésének gyakorisága

Gyakoriság, hónap	Kirendeltségek száma
1	6
1-2	2
0,5-2,5	1
1-3	1
2	1
2,5	1
3	16
Összesen	28

A 28 vizsgált kirendeltségre számított átlagos berendelési időköz 10 hét. A 18. táblázatból látható, hogy a járadékosok háromhavi berendelése tekinthető tipikusnak: a kirendeltségek több mint fele (28 közül 16) ezt a gyakorlatot alkalmazza. A második leggyakoribb berendelési időköz az egy hónapos, amit a kirendeltségek egyötöde (6 kirendeltség) alkalmaz. Három kirendeltségnél átlagosan másfél havonta, két kirendeltségnél pedig 2-2,5 havonta hívják be a járadékosokat, egy kirendeltség munkatársai pedig 1-3 hónapos intervallumot adtak meg. A kirendeltségen belüli változó berendelési időköz fő oka, hogy eltérő gyakorisággal hívják be a járadékosok egyes csoportjait, de előfordul, hogy a berendelés gyakorisága az ügyintéző személyétől függ.⁵⁷ Jelentős különbség van ez egyes megyékben követett gyakorlat között, de több esetben megyén belül is eltérő a berendelési időköz: Csongrád és Komárom megye valamennyi megkérdezett kirendeltsége egységesen háromhavonta rendeli be a járadékosokat; Jász-Nagykun-Szolnok megyében egy kirendeltségen havonta, egy kirendeltségen átlagosan két és fél havonta, két kirendeltségen háromhavonta hívják be a járadékosokat, az ötödik megkérdezett kirendeltségen pedig fél hónaptól két és fél hónapig terjedő időközt jelöltek meg; Pest megyében két kirendeltségen háromhavi, két kirendeltségnél pedig egyhavi a berendelési időköz; Vas megyében két kirendeltség minden hónapban, egy kirendelt-

⁵⁷ Például több helyen gyakrabban hívják be azokat, akik maguk is jönni akarnak, mert állást vagy valamilyen szolgáltatást szeretnének, és előfordul, hogy ritkábban a tartós munkanélkülieket vagy egyszerűen a passzívabbakat, de olyan kirendeltség is akad, ahol éppen fordítva. Néhol a hosszú jogosultsági idejűeket, főleg az elején, ha kérik, ritkábban, ellenben a rövid jogosultsági idejűeket, a járadékot hamarosan kimerítőket, illetve a piacképes szakmájúakat gyakrabban. Néhány kirendeltségen egy vagy több ügyintéző mindenkit vagy csak a mulasztókat jelentkezteti gyakrabban.

ség kéthavonta hívja be a járadékosokat, a negyedik kirendeltség gyakorlata változó, egy-három hónapos időközt jelölt meg.

Akár a vizsgált 28 kirendeltségre jellemző 10 hetes átlagos berendelési gyakoriságot vesszük alapul, akár azt a tényt, hogy a vizsgált kirendeltségek többségében csak háromhavonta egyszer hívják be a járadékban részesülő munkanélkülieket, megállapíthatjuk, hogy a munkavállalási készség rendszeres ellenőrzését a munkaügyi központok nem tekintik fontos feladatnak. Mint már bemutattuk, a munkanélküliek behívási gyakorisága az évtized elején annak ellenére csökkent, hogy a munkaügyi központok ügyfeleinek létszáma nem növekedett. A berendelések időzítését a kirendeltségek többségében a törvényben előírt minimumhoz igazítják.

Az esettanulmányok adatai megmutatják, hogy a kirendeltségi munkatársak nagy része a rendszeres jelentkeztetésnek csak a járadék szabályos számfejtése és a többi hivatali követelmény miatt tulajdonít jelentőséget, és a jelentkezést nem tekinti a járadék indokoltági vizsgálatának. Az interjúkban és az írásos beszámolókból alig van nyoma, hogy a kirendeltségeken ismernék a járadék indokoltágának közvetett ellenőrzési lehetőségét, és törekednének arra, hogy a járadékkal visszaélők számára nehezebb legyen teljesíteni a jelentkezést. A következőkben bemutatjuk, hogy a jelentkezés időpontját nemritkán az ügyfelek igényei szerint határozzák meg, a korábbi megjelenés és a késés esetében engedékenyek, és a munkanélküliekkel való foglalkozásra egy-egy alkalommal sok kirendeltségen csak rövid időt szánnak.

Az ügyfél általában *beszélhet* a következő berendelési időpont meghatározásába, legfeljebb akkor nem engednek neki, ha a számfejtés határidejéhez túl közeli időpontot kér. (Ha a járadék számfejtése túl közel esne a következő berendelési időponthoz, akkor valamivel korábbra hívják be az ügyfelet, hogy ha késik is, elég ideje legyen a jelentkezésre, esetleg a kirendeltségnek is a felszólításra. Az ügyintézők ugyanis nem szívesen tartják vissza a járadék kifizetését – amelyet a mulasztás igazolása esetén utólag folyósítanak –, mivel megalapozatlan ügyfélpanasznak sem akarják kitenni magukat.) A kirendeltségek harmadában arról számoltak be, hogy az ügyfelek 5-10, egy kirendeltségnél pedig 30 százaléka kér azonnal más időpontot. Ennek indokai: kórházba megy, nyáron gyermekre vigyáz, üdül, vagy más okból tartósan elutazik, önállóan állást keres, beutazási nehézség miatt délutáni időpontot kér, olyan időpontot kér, amikor családtagokkal, ismerősökkel közösen utazhat be vidékről, a piacnapra kéri. Esetenként felmerül a gyanú, hogy munkavégzés miatt kérnek más időpontot, de ilyenkor sem utasítják vissza. Volt, ahol arról számoltak be, hogy ha munkavégzésre gyanakodnak, egy hónap múlva hívják be az ügyfelet.

A berendelés időpontját mindenütt csak napra, és nem órára határozzák meg. Két kirendeltségről tudunk, ahol rövid ideig *próbálkoztak a pontos időre történő behívással*, de hamar felhagytak ezzel. „Másfél éve próbálkoztunk, egy hónapig bírtuk. Nem tartották be az ügyfelek, mert vidékről naponta csak kétszer jár a busz, mert menni kell a gyermekért stb. Elfogadtuk a kifogásokat, így értelmét veszítette.” A kirendeltségi információkból úgy tűnik, két ok tart vissza a pontos jelentkeztetéstől: az *ütemezéssel járó többletmunka* és a *szankcionálási kényszer elkerülése*.

A kitűzött *időpont módosítását* az ügyfelek néhány százaléka később kéri, a következő indokokkal: hozzátartozója beteg, temetésre megy, kórházba megy, állást keres a fővárosban. Több kirendeltségen az ügyfelek tudják, hogy korábban is bemehetnek, vagy késhetnek néhány napot. Máshol viszont igazolást kérnek, például betegségre hivatkozás esetén. Volt,

ahol elmondták, időnként gyanítják: a módosítást kérők kereső tevékenység miatt nem tudnak megjelenni, de nincs kapacitásuk kivizsgálni, egyébként is a járadékos idő csökkenése óta engedékenyebbek. A kitűzöttnél *korábbi megjelenés* a legtöbb helyen megengedett. A *késés* kimentése – ha rövid időn belül sor kerül rá – sok kirendeltségben szóban is lehetséges, van ahol csak egy-két napon belül, van ahol akár egy héten belül is. Egyes kirendeltségek az indoktól függően fogadják el a szóbeli magyarázatot. Elvértve ugyan, de szigorú gyakorlattal is találkoztunk: az egyik kirendeltség egyes ügyintézői mindenről igazolást kérnek, még temetéskor is a halotti anyakönyvi kivonatot.

A pontos jelentkeztetést meg kell tervezni, hogy váratlan események miatt se várakozzanak elviselhetetlenül sokat az ügyfelek, és vidékiek behívását pedig sok helyütt ritka járatokhoz kell igazítani, hogy ne kényszerüljenek akár fél napig is a városban vesztegelni. Ha véletlenszerű jelentkezések esetén egyszerre sokan érkeznek, az ügyintézők megpróbálnak gyorsítani, de senki sem tehet nekik szemrehányást a várakozásért. Végül az ügyintézőknek számolniuk kell azzal, hogy a fegyelmetlen vagy akárcsak a megengedő gyakorlathoz szokott ügyfelek közül sokan nem tartják be az időpontot. Ekkor pedig élni kellene az egyébként nagyon ritka büntetéssel - ami a pszichikai költségen kívül többletmunka is -, különben a jelentkeztetés komolytalanná válik az ügyfelek szemében.

A mulasztókat általában telefonon vagy írásban figyelmeztetik – hogy mennyi időn belül, az kirendeltségenként különböző. Az igazolatlan mulasztásért a járadékot időbeszámítás nélkül szüneteltetheti a kirendeltség, de ennek alkalmazása is igen változatos. Van, ahol már egynapos késés is szankcióval jár, ha az ügyfél nem tud megfelelő igazolást hozni, máshol a figyelmeztetés elküldéséig nem alkalmaznak szankciót, egyes helyeken akkor sem, ha valaki a figyelmeztetés hatására megjelenik.

Elvértve ugyan, de találkoztunk olyan gyakorlattal is, amikor a kötelező jelentkezést az ügyfél távollétében igazolták az ügyintézők. Erre például akkor kerül sor, ha közvetlenül a járadék számféjtése előtt az ügyfél még nem jelentkezett, az ügyintéző pedig elmulasztotta telefonon figyelmeztetni, vagy írásban felszólítani. Előfordul, hogy az ügyfél családtagja, ismerőse - esetleg maga is ügyfél - jelenik meg a kirendeltségen. Vagy az ügyfél telefonon nem a jelentkezési időpont módosítását kéri, hanem hogy az elfoglaltsága miatt (például elutazik) az ügyintéző a távollétében „jelentkeztesse”. (Van ügyintéző, aki ezt előre felajánlja a vidéken lakó kisgyerekes anyáknak: „Mindig magamból indulok ki, az ember még elsős vagy másodikos gyereket sem szívesen hagy magára. Ha az ügyfél megnyílt előttem, humánus dolognak tartom.”)

A rendszeres jelentkezéskor többnyire meglehetősen rövid ideig foglalkoznak egy-egy munkanélkülivel. Sok kirendeltségen 5-15 perc a szokásos jelentkeztetés időtartama – ez alatt általában nem találnak megfelelő állást, és az ügyfél sem akar semmit. Esetleg csak a pecsételnek és beírják az új időpontot, ami 2-3 percig tart. Ha az ügyfél sürgeti az ügyintézőt, általában elengedik. Közvetítés vagy állás iránt érdeklődés esetén 10-30 perc szükséges. rendszerint azzal foglalkoznak többet, aki maga is érdeklődik, főleg mert állást vagy képzést akar. De van, ahol azt mondták, hogy a képzetlenekre - részletesebben el kell magyarázni az eljárást - és a tartós munkanélküliekre fordítanak több időt. Akkor is tovább tart a jelentkeztetés, ha az ügyintéző talál megfelelőnek tűnő állást. Végül az útiköltség-elszámolást igénylő vidékiek jelentkeztetése is időigényesebb.

Bár a kirendeltségek és az ügyintézők nagy többsége a járadékosok rendszeres berendelését nem tekinti a járadék indokoltági vizsgálatának, az interjúk során kiderült, tisztában vannak azzal, hogy a jelentkezési időközök és időpontok meghatározása, valamint a pontos jelentkezés megkövetelése erre is alkalmas lehet. A kirendeltségek ugyan nem foglalkoznak a kereső tevékenység módszeres ellenőrzésével, de sok esetben tapasztalnak gyanús jeleket.

Van, aki munkaruhában (festékes, malteros, olajos, szakács esetében ételszagú) jelentkezik, és az érdeklődésre azt mondja, saját magának vagy rokonnak dolgozik. Egyeseknek a kezéről látszik, hogy munkát szakítottak félbe. Van, aki a feltételezett munkáltatóval együtt, vagy annak kocsiján jön és megy, egyedül vagy csoportosan. Előfordul, hogy az ügyfél a kirendeltség folyosóján teszi le a szerszámait. Munkavégzést gyanítanak, ha az ügyfél sürgeti az ügyintézést - néha az okát is megmondja -, ha kocsival várják, ha a felfogadási idő elején vagy végén jön (az egyik kirendeltségen az ügyfelek elégedettségének kérdőíves vizsgálata során többen kérték a 8-tól 14 óráig tartó felfogadás mindkét irányú meghosszabbítását), ha többször nem jelentkeznek időben, vagy más dátumot szeretne, különösen ha az mindig hétfő vagy péntek, ha a mulasztásai miatt kirótt büntető szüneteltetés hatástalan. Munkavégzésre utal, ha az ügyintéző soha nem talál otthon valakit, amikor telefonon szeretné értesíteni egy álláslehetőségről; ilyenkor a családtagok néha el is szólják magukat, de előfordul, hogy az ügyfél teszi ugyanezt.

Minderre az ügyintézők két leggyakoribbnak tekinthető reakciója, hogy közlik megfigyelésüket, és magyarázatot kérnek az ügyféltől, vagy pedig úgy tesznek, mintha nem vennének észre semmit. (A meg nem engedett munkavállalás kivizsgálása nem a kirendeltségek hatásköre, a megyei munkaügyi központ ellenőrzési apparátusa foglalkozik vele. Gyanú esetén az ügyintézőtől függ, hogy értesíti-e az ellenőrket.)

Sok olyan példát is említettek, amely lényege a visszaélés költségének növelése a berendelések gyakorlatának szigorításával. Például ha munkavégzésre gyanakodnak, gyakrabban jelentkeztetik vagy közvetítik ki az ügyfelet, nem hagynak neki bebeszólást a jelentkezés időpontjának meghatározásába, esetleg órára és percre pontos időpontot adnak, a mulasztására pedig nem fogadnak el szóbeli kimentést. A legszigorúbban ellenőrző megye két kirendeltségén néhány éve naponta jelentkeztették a gyanús járadékosokat, akik sérelmeztek ugyan az eljárást, de rendben megjelentek; a járadékos idő 2000-ben bekövetkezett csökkentésekor azonban felhagytak ezzel. A szigorúbb ellenőrzés eredményeképpen egyes feketén dolgozók maguk kéri a járadék megszüntetését. (Olyan esetről nem tudunk, amikor kereső tevékenység miatt egy kirendeltség önállóan, a megyei ellenőrzési osztály vagy a munkaügyi felügyelőség közreműködése nélkül kizárt volna valakit.)

Tapasztalataink tehát azt mutatják, hogy a járadékosok jelentkezésére a munkaközvetítő irodák többségében ritkán kerül sor, és a jelentkezés előírását az ügyintézők csak kivételesen, egyedi esetekben tekintik a járadék indokoltági vizsgálatának. A kapcsolattartás elhanyagolása nem csupán a járadékosok ellenőrzése szempontjából tekinthető kedvezőtlen gyakorlatnak. A munkaügyi kirendeltség felkeresése és az ügyintézővel való találkozás segítséget és pozitív ösztönzést is jelent az elhelyezkedni kívánó munkanélkülinek.

Az önálló álláskeresés ellenőrzése

A legtöbb beszámoló szerint az ügyintézők a jelentkezések alkalmával mindig vagy nagyon gyakran tesznek fel kérdéseket az önálló álláskereséssel kapcsolatban. Hozzáteszik, hogy az ügyfelek maguktól is beszámolnak, ha segítséget szeretnének. A megfogalmazásból ítélve a válaszadók (a kirendeltségek vélt igényeinek) megfelelni akarása is erősen érvényesülhet. Közvetlen megfigyeléseink szerint a berendelések során gyakran a kapcsolatteremtést, a beszélgetés megkezdését szolgálja az álláskeresésről való kedélyes érdeklődés. Ezért a járadék indokoltságának vizsgálata szempontjából a kérdés részletességére, dokumentálására és a szankcionálás kockázatára vonatkozó információknak van jelentőségük.

Azt tapasztaltuk, az ügyintézők konfliktuskerülőek, ezért a kérdés részletessége általában az ügyfelektől függ. Kellemetlen részletkérdéseket ritkán tesznek fel, a válaszokat elvéve dokumentálják, ellenőrzés pedig elenyésző számban, az útiköltség-visszatérítés kapcsán fordul elő. Sok helyütt kifejtették, hogy a tényleges ellenőrzés nem lehetséges, azt nem érzékelték azonban, hogy az ellenőrzés fenyegetése, a részletesebb kérdés és dokumentálás önmagában is ösztönöző lehet.

Több kirendeltségen elmondták, hogy az ügyintéző már az első interjúban rákérdez az ügyfél önálló keresésére. Ez is hozzátartozik az ügyfél megismeréséhez. Az álláskeresésről folytatott beszélgetés részletessége az ügyféltől függ, s bár a kérdezősködés során az ügyintéző tapasztalata szerint kiderül az ügyfél együttműködési készsége, ha zaklatásnak veszi az érdeklődést, akkor inkább békén hagyják. Elfogadják, ha a járadékos idő elején családi okokra hivatkozva nem keresnek állást. A válaszokat szinte sohasem ellenőrzik. Két megye több kirendeltségén úgy vélték, ez nem feladatuk, joguk, módjuk és idejük sincs rá. Az ellenőrzés lehetetlenségére hivatkoztak más kirendeltségeken is, megemlítve, hogy a keresletben meghatározó, körzeten kívüli munkaadókat nem ismerik, illetve hogy az álláskeresés igazoltatása a munkáltatókkal, amely évekkal ezelőtt a munkanélküliek „kiskönyvének” egyik rovata volt, rontotta a vállalati kapcsolatokat. Több kirendeltségen hozzátették, hogy az önálló keresés követelményét közölni sem szokták a járadékosokkal, így eleve kizárt a számonkérés. Máshol arról számoltak be, hogy esetenként beleveszik az együttműködési tervbe, s ebben az esetben az ügyfél részletesen beszámol. Az egyik kirendeltségen azzal magyarázták az ellenőrzés hiányát, hogy a jogszabály sem számukra, sem a járadékosok számára nem tartalmaz erről részletes előírást.

Időnként előfordul, hogy rákérdeznek az ellentmondásokra, kirívó esetekben az ismerős munkáltatóknál érdeklődnek. Leginkább az álláskereséshez útiköltség-térítést igénylő ügyfeleket ellenőrzik. Igazolást kérnek a munkáltatótól, vagy telefonon megkérdezik, ha jelentős útiköltség-térítésre tart igényt az ügyfél, ha pedig az ügyfél nagyobb távolságra, például a fővárosba utazna állást keresni, akkor előre egyeztetnie kell.

Az önálló munkakeresés ellenőrzése nem előírás az ügyintéző számára, és ha az ügyfél nem keres munkát, annak nincs következménye. Bár az álláskeresésről a jelentkezések alkalmával nagyon gyakran szó esik az ügyintéző és az ügyfél között, ez nem a munkavállalási készség ellenőrzését szolgálja. Ugyanakkor e beszélgetéseknek igen fontos pozitív szerepük lehet az elhelyezkedés segítésében és ösztön-

zésében: a munkanélküli számára lehetőség nyílik, hogy az álláskereséssel összefüggő problémáit megbeszélje az ügyintézővel, és tanácsot kapjon. Ehhez azonban a jelenleginél jóval gyakrabban kellene a kirendeltségre hívni a munkanélkülieket.

Szankciók alkalmazása

Az esettanulmányokban két szankció, az úgynevezett *büntető szüneteltetés* (a járadék felfüggesztése időbeszámítással, a hátralévő járadékjogosultsági idő csökkentése mellett), valamint a *járadékból való kizárás* gyakoriságát vizsgáltuk. A vizsgált hat megye 27 kirendeltségétől kaptunk értékelhető adatokat a büntető szüneteltetések és a kizárások előfordulási gyakoriságáról a 2000. január és 2002. június közötti időszakra. Minden kirendeltségre kiszámítottuk, hogy havonta átlagosan a járadékban részesülők mekkora arányát sújtották a kétféle szankcióval.⁵⁸

Büntető szüneteltetés minden esetben a jelentkezés (ismételt) elmulasztása esetén alkalmaztak, egy kirendeltség sem számolt be arról, hogy a munkakeresés hiánya miatt szüneteltette volna a járadékot (bár a szabályok szerint ez ugyanúgy az együttműködési kötelezettség megszegésének számít, mint a jelentkezés elmulasztása).⁵⁹

E szankcióval havonta átlagosan a járadékosok 1,7 ezrelékét sújtották a vizsgált kirendeltségek. Az egyes kirendeltségek és megyék között olyan nagy különbségek vannak, amiket nem magyarázhatnak az ügyfélkör sajátosságai. Hat kirendeltségen a vizsgált arány nem haladja meg a 0,5 ezreléket, négy kirendeltségen viszont magasabb, mint 2,5 ezrelék. A 19. táblázatban a szokásos berendelési időköz, valamint a büntető szüneteltetés és a kizárás arányainak megyei átlagait foglaltuk össze.

19. táblázat
A járadékosok berendelési időközének valamint a büntető szüneteltetés és a kizárás arányának megyei átlagai

Magye	Berendelés szokásos időköze, hónap	Havi büntető szüneteltetések aránya a járadékosok létszámához viszonyítva, ezrelék	Havi kizárások aránya a járadékosok létszámához viszonyítva, ezrelék
Csongrád	3,0	1,2	0,8
Komárom	3,0	0,9	1,9
Nógrád	2,0	1,4	4,8
Pest	2,0	1,2	2,8
Jász-Nagykun-Szolnok	2,2	2,6	6,4
Vas	1,5	2,7	9,1

Megjegyzés: a táblázatban súlyozatlan átlagok szerepelnek.

⁵⁸ Mivel az adatok a kirendeltségek által kitöltött adatlapokból származnak, és nem közvetlenül az irodai számítógépes nyilvántartásokból – bár a kirendeltségek e nyilvántartások segítségével válszoltak –, előfordulhatnak pontatlanságok.

⁵⁹ A foglalkoztatási törvény által előírt „együttműködési kötelezettség” első megszegése esetén a járadékot időbeszámítás nélkül szüneteltetik, ismétlődés esetén alkalmazzák az időbeszámítással történő – a jogosultsági időt csökkentő – szüneteltetést. Az együttműködési kötelezettség azt jelenti, hogy a járadékos nyilvántartásba veteti magát, rendszeres kapcsolatot tart a kirendeltséggel (berendelésre megjelenik), mérlegeli a felajánlott munkalehetőséget, és maga is részt vesz megfelelő munkahely felkutatásában.

A táblázat harmadik oszlopában látható, hogy a büntető szüneteltetés valószínűségében a megyék között is számottevő az eltérés, a legkisebb és a legnagyobb értékkel rendelkező két megye közötti különbség háromszoros (0,9 és 2,7 ezrelék).

A felmért kirendeltségeken havonta átlagosan a járadékosok 3,7 ezrelékét *zárták ki* a vizsgált időszakban. Az összes kizárás háromnegyedére a megfelelő munka visszautasítása miatt kerül sor. Ezen belül másfélszer annyi járadékost zárnak ki a munkaadónál, mint a közvetítéskor történt visszautasítás miatt (amikor a munkanélküli a munkaadó felkeresésekor közölte, hogy nem vállalja az állást). A kizárások ötödének oka a kereső tevékenység, hat százalék az együttműködés ismétlődő hiánya, valamint egy százalék a képzés visszautasítása.⁶⁰ A kizárás esetében is igen nagyok a kirendeltségek és a megyék közötti különbségek. A 27 kirendeltség közül ötnél 0,5 ezrelék alatt volt a kizárási arány, nyolcnál viszont meghaladta az 5 ezreléket (ez utóbbiak közül három kirendeltségnél a 10 ezreléket). A 19. táblázatban a megyék között tízszeres különbséget találunk a legkisebb és legnagyobb arány között (0,8 és 9,1).

Ha összevetjük a berendelési időközök és a szankcionálás 19. táblázatban található megyei mutatóit, világosan látható, hogy markáns különbségek vannak a megyék között a járadék indokolttsági feltételeinek vizsgálatában. Csongrád és Komárom megyében passzívak a kirendeltségek: ritkán hívják be a munkanélkülieket, és ritkán alkalmaznak szankciót. Nógrád és Pest megyében közepes mértékű a kirendeltségek aktivitása, a szokásos berendelési időköz és a szankció valószínűsége is a hat megye átlagához áll közel. Jász-Nagykun-Szolnok megyében a berendelési időköz az átlaghoz áll közel, a szankcionálás átlagon felüli. Vas megye érvényesíti a legkövetkezetesebben az indokolttsági feltételeket: itt hívják be a járadékosokat a leggyakrabban, és itt alkalmaznak a legnagyobb valószínűséggel szankciót (elsősorban kizárást). Bár vizsgálatunk nem terjedt ki a hat megye összes kirendeltségére, valószínűnek tartjuk, hogy az itt bemutatott jelentős megyei különbségek nem véletlenek, és a megyei munkaügyi központok eltérő szemléletét tükrözik. Mindez nem jelenti azt, hogy a kirendeltségi gyakorlat az egyes megyéken belül egységes lenne. Minden megyében található kisebb-nagyobb különbségek az indokolttsági feltételeket érvényesítésében a kirendeltségek között. Ettől függetlenül mind a berendelési időközben, mind a szankcionálás gyakoriságában statisztikailag szignifikáns a megyék közötti különbség.⁶¹

Ha csak a kétféle szankció egymáshoz viszonyított arányát vizsgáljuk, és eltekintünk attól, hogy sok kirendeltségen mindkettő nagyon ritka, akkor azt látjuk, hogy a kizárás átlagosan kétszer olyan gyakori, mint a büntető szüneteltetés (havi 3,7 és 1,7 ezrelék). Azaz a súlyosabb szankciót lényegesen gyakrabban alkalmazzák a kirendeltségek, mint az enyhébbet. Tapasztalataink szerint nem biztos, hogy az

⁶⁰ A járadékot akkor is meg lehet szüntetni, ha a munkanélküli megtagadja, hogy egy számára megfelelő munkaerő-piaci képzési programba bekapcsolódjon.

⁶¹ A megyék közötti különbségek a berendelési időköz tekintetében 5 százalékos, a szankcionálás gyakoriságában pedig 1 százalékos szinten szignifikánsak. (A szórásElemzéshez 27 kirendeltség adatait használtuk, kirendeltségenként összevonva a büntető szüneteltetés és a kizárás arányszámait.)

aránykülönbség mögött egyszerűen a kétfajta szankcióval sújtott vétségek gyakoriságkülönbsége áll, azaz az állásajánlat visszautasítása és a munkaügyi központ által leleplezett engedély nélküli kereső tevékenység kétszer olyan gyakran fordulna elő, mint az ismételt késedelem a jelentkezésben. Hallottunk olyan érvelést, amely szerint a szüneteltetés aránytalan adminisztrációs munkával jár – az ügyfél többszöri felszólítása, szüneteltető határozat meghozatala, a szüneteltetés végén a járadékfolyósítás újrakezdése –, ráadásul a szüneteltetéssel való fenyegetettségnek nincs igazán visszatartó ereje, ezért nem alkalmazzák szívesen. Ezért előfordul, hogy nyilvánvaló vagy többszöri mulasztás esetén inkább úgy irányítják az eseményeket, hogy az egyszerűbb és hatásosabb kizárás kockázatával kelljen szembenéznie a mulasztónak. Ilyenkor a jelentkezésre való felszólítás helyett közvetítőlapot postáznak a munkanélkülinek, és ha másodszori kiküldés után sem reagál, kizárható.

A büntető szüneteltetés ritkább, és a kizárás gyakoribb alkalmazásához hozzájárulhat, hogy míg az első a kirendeltségek belső eljárásának megsértését szankcionálja, amelyet a kirendeltségi dolgozókon kívül senki sem ellenőriz, a második olyan magatartásokat (megfelelő munka visszautasítása a közvetítéskor, nem engedélyezett keresőtevékenység), amelyeket a kirendeltségen kívüli szereplők (munkáltatók, megyei munkaügyi központ, munkaügyi ellenőr) is ellenőrizhetnek. Míg tehát az ügyintézők saját maguk dönthetnek, hogy alkalmazzák-e büntető szüneteltetést – és vállalják-e az ezzel járó többletmunkát és konfliktusokat –, a kizárás esetében nincs ennyire szabad kezük. Más szóval lehetséges, hogy nem a kizárás sok, hanem a szüneteltetés kevés.

*

Az előzőekben megismert tények azt mutatják, hogy Magyarországon a munkaügyi szervezet elhanyagolja a járadék indokolttsági feltételeinek, illetve a járadékosok elhelyezkedési készségének vizsgálatát. A járadékosokat csak ritkán hívják a kirendeltségre, az önálló álláskeresés meglétét ekkor sem kérik számon, a mulasztókkal szemben pedig elnézők. A kirendeltségek munkájukban nem tulajdonítanak jelentőséget az indokolttsági feltételek érvényesítésének, az ebből adódó feladatokat hajlamosak elhárítani, mert többletmunkával és konfliktusokkal járnak. Előfordul, hogy az ügyintézők nem is ismerik pontosan az indokolttság szabályait („a járadék alanyi jogon jár”), vagy elvi, ideológiai fenntartásokat hangoztatnak ezekkel szemben („az ellenőrzés nem egyeztethető össze a szervezet szolgáltató jellegével”).

Úgy tűnik, a munkaügyi szervezet országos vezetése nem követeli meg az indokolttsági feltételek következetes ellenőrzését, és többnyire a megyei munkaügyi központok sem ösztönzik a kirendeltségeket e feladatok végrehajtására. Ez lehet a legfontosabb oka a megyék és a kirendeltségek gyakorlata között tapasztalt jelentős különbségeknek.

A passzív gyakorlat nem csupán az ellenőrzés elhanyagolása és az ezzel összefüggő indokolatlan járadékfizetés miatt tekinthető kedvezőtlennek. Az ügyfelekkel való szorosabb kapcsolattartás és a követelmények határozottabb közvetítése segíthetné és ösztönözhetné is a gyorsabb elhelyezkedést.

Kontrollcsoportos vizsgálat az elhelyezkedési készség ellenőrzésének hatásáról

A vizsgálat lebonyolítása

Az empirikus vizsgálatnál arra kerestünk választ, hogy a járadék indokolttsági feltételeinek ellenőrzése milyen hatást gyakorol a járadékból történő kiáramlásra. A Foglalkoztatási Hivatallal közösen kidolgozott vizsgálati terv támaszkodott a kirendeltségekben készült esettanulmányok előző alfejezetben ismertetett eredményeire. A tervezéskor nemcsak a mintavételről kellett döntenie, hanem az alkalmazandó „kezelési” eljárásról is, azaz arról, hogy milyen konkrét ellenőrzési módszert alkalmaznak a kirendeltségek, amelynek hatását megvizsgáljuk.

A mintaválasztást befolyásolta, hogy a tervezett vizsgálati időszakban, 2003 közepén új munkanélküli-ellátást vezettek be, az úgynevezett álláskeresőt ösztönző juttatást. A juttatás a munkanélküli-járadék kimerítése után hat hónapra további támogatást nyújt a kirendeltségekkel együttműködési (álláskeresői) megállapodást kötő, legalább 180 nap jogosultsággal rendelkező járadékosoknak. Az igénybevétel feltételeként előírt „intenzív együttműködés” keretében a járadékosnak legalább havonta fel kell keresnie a munkaügyi kirendeltséget, be kell számolnia az önálló álláskeresősről, és részt kell vennie a kirendeltség által ajánlott, az elhelyezkedését segítő programokon stb. Bár az új juttatás szükségessé tette, hogy komolyabban ellenőrizzék, a munkanélküliek betartják-e a járadék indokolttsági feltételeit, mégsem jöhetett szóba, hogy a juttatásra jogosultak körében végezzük el tervezett vizsgálatunkat. A munkanélküliek ugyanis saját maguk választhatják meg, igényelnek-e álláskeresőt ösztönző juttatást, és vállalják-e az ezzel járó kötelezettségeket. A programhoz történő csatlakozásban úgynevezett önszelekció érvényesül, amelyben gyaníthatóan fontos szerepet játszanak az elhelyezkedési szándék komolyságát, az elhelyezkedési esélyt, illetve a segéllyel való visszaélés valószínűségét befolyásoló körülmények. Ezért a programhoz csatlakozók és nem csatlakozók magatartásának esetleges különbsége nem értelmezhető a program – az elhelyezkedési készség következetesebb ellenőrzése – hatásaként. Az objektív értékeléshez mindenképpen olyan mintavételi eljárást célszerű alkalmazni, ahol a vizsgálatban részt vevő egyéneknek nincs befolyásuk a kiválasztásra.⁶²

Mivel a vizsgálati és a kontrollcsoport véletlen kijelölésére az *álláskeresőt ösztönző juttatásra* legalább fél év jogosultságot szerzett munkanélküliek körében nem volt lehetőségünk, a 75–179 nap jogosultsággal járadékra kerülő munkanélkülieket vontuk be a vizsgálatba. Mint az 1. fejezetben elmondtuk, a járadékjogosultság időtartama a munkanélkülivé válást megelőző négy évben munkaviszonyban töltött időtől függ, annak egyötöde. Így olyan munkanélküliek kerültek a mintába, akik a megelőző négy évben 1–2,5 évet (375–895 napot) töltöttek munkában. A vizsgálatban részt vevő hat megye kirendeltségei a 2003. május 26-tól kez-

⁶² Bár léteznek a mintaszelekció kiszűrésére használatos statisztikai módszerek, ezek meglehetősen bonyolultak, és sokszor bizonytalan eredményre vezetnek. Lehetőleg kerülni kell olyan mintavételi terv alkalmazását, melyről eleve tudni lehet, hogy komoly szelekciós torzításhoz vezet.

dődő két hónapos időszakban 75–179 nap jogosultsággal járadékra kerültek vonták be a kísérletbe.⁶³

A mintába került munkanélkülieket véletlenszerűen két csoportba osztottuk. A „vizsgálati csoportba” került mindenki, aki páratlan napon született, a kontrollcsoportba pedig a páros napon születettek. Az első alkalommal – akkor, amikor a járadékot megállapító hivatalos határozatot átnyújtották – a kirendeltségen minden munkanélkülitől egy rövid kérdőívet kérdeztek meg a háztartás összetételéről és a kirendeltségre utazás módjáról és időigényéről. Ezután a vizsgálat három hónapig tartott, amely alatt a vizsgálati csoport tagjait háromhetente behívták a kirendeltségre „rendszeres jelentkezésre”, a kontrollcsoportba került munkanélkülieknek viszont legközelebb csak a három hónap letelte után kellett jelentkezniük.⁶⁴ A három hónap letelte után a kirendeltségek a náluk szokásos időközönként rendelték be a még mindig járadékon lévő munkanélkülieket. A részt vevő kirendeltségek többségében – mint az előző alfejezetben láttuk – ez a szokásos időköz három hónap, de sok helyen rövidebb, van ahol egy hónap. Ez utóbbi kirendeltségekben a vizsgálat három hónapja során a kontrollcsoport tagjait ritkábban rendelték be, mint egyébként szokták.

A vizsgálati („kezelési”) csoport tagjainak következő berendelési időpontját a kirendeltség nyitva tartásához és munkabeosztásához igazítva, a megjelenést követő 19–22. naptári napra kellett kitűzni, az ügyfélnek nem engedve beleszólást a dátum meghatározásába. Késedelmes jelentkezés esetén a következő berendelési időpontot nem a tényleges, hanem az eredetileg kitűzött jelentkezési időponthoz igazítva határozták meg a kirendeltségek – így biztosítva, hogy a vizsgálat 12 hete során a mindenki négy alkalommal legyen berendelve.

Az ügyintéző minden jelentkezés alkalmával egy kérdőívet kérdezett meg. A munkanélkülieknek be kellett számolniuk arról, hogyan kerestek állást a kirendeltségen tett előző látogatásuk óta, és fel kellett sorolniuk a felkeresett munkahelyeket. Az állást nem keresőket minden alkalommal megkérdezték arról is, miért nem kerestek állást. Aki nem jelentkezett időben, attól magyarázatot kértünk ennek okáról, és válaszát – a munkakeresésről szóló kérdésekre adott válaszokhoz hasonlóan – az ügyintéző feljegyezte a kérdőívben.

Igyekeztük úgy kialakítani a feltételeket, hogy a kirendeltségek egységesen végezzék el a vizsgálatot. Minden ügyintézőhöz eljuttattuk a részletes teendőket tartalmazó tájékoztatót, és az induláskor megyénként az összes kirendeltség részvételével eligazító megbeszélést szerveztünk. Mivel azonban el szeretnénk volna kerülni, hogy a vizsgálatban való részvétel közvetlen hátrányt jelentsen a járadékosok-

⁶³ Három megyében azok a munkanélküliek kerültek a mintába, akik május 26. és július 26. között vették át a járadékot megállapító határozatot, a másik három megyében pedig az ebben az időszakban járadékkérelmet benyújtók – de mind a hat megyében a teljes kéthónapos beáramlás volt a mintavétel alapja.

⁶⁴ A négyzseri jelentkezésbe nem számítanak bele az úgynevezett rendkívüli berendelések, amikor a járadékost állásajánlat, képzési lehetőség miatt vagy adminisztrációs okból stb. külön behívják a kirendeltségre. Ilyen okokból természetesen a kontrollcsoport tagjait is berendelhették a kirendeltségek a vizsgálat időtartama alatt.

nak, a szankcionálásban nem határoztunk meg egységes irányelveket. Minden kirendeltséget arra kértünk, a nála szokásos módon járjon el, ha az ügyfél késik, vagy igazolatlanul nem jelenik meg a kitűzött napon. (Az előző alfejezetben részletesen bemutattuk, hogy a késések megítélésében, az igazolások elfogadásában és a mulasztások szankcionálásában igen változatos a gyakorlat.) A szokásos gyakorlatnak megfelelően sehol sem alkalmaztak szankciót az önálló álláskeresés elmulasztása esetén.

Nem kerültek be a mintába az 50 éves vagy idősebb munkanélküliek, valamint azok, akiket – tipikus esetben az elbírálás elhúzódása miatt – nem lehetett a járadékkérelem benyújtását követő 30 napon belül bevonni a vizsgálatba.

Az elemzéshez nem használtuk fel az alkalmi munkavállalási könyvet (AM-könyv) kiváltó munkanélküliek adatait sem. A munkanélküliek a járadék szüneteltetése mellett vállalhatnak korlátozott időtartamú alkalmi munkát. Az ilyen szándékkal rendelkezők a kirendeltségnél előre kiváltják az AM-könyvet, amelybe a munkaadók bejegyzik az alkalmi munkavállalás időtartamait. Az AM-könyvvel rendelkezőknek havonta – a járadék számfejtése előtt – jelentkezniük kell a kirendeltségen, hogy kiderüljön, hány napot dolgoztak, és hány napra kaphatnak járadékot. Ezért az AM-könyvesek közül nem lehetett olyan kontrollcsoportot kijelölni, amelynek tagjait csak három hónap múlva rendelik be jelentkezni.

A vizsgálati csoport „kezelése” tehát a háromhetente történő berendelésből és az önálló álláskeresés – következménnyel nem járó – számonkéréséből állt, míg a kontrollcsoport tagjait három hónapig nem rendelték be a kirendeltségre. A két csoporttal szemben támasztott követelmények kétségtelen különbsége ellenére nem lehetünk biztosak abban, hogy a vizsgálati csoport ellenőrzése kellően szigorú volt-e ahhoz, hogy érzékelhető hatást gyakoroljon a viselkedésre. A kirendeltség háromhetenkénti felkeresése önmagában nem ró túl nagy terhet a passzív, az elhelyezkedni nem kívánó vagy engedély nélkül dolgozó járadékosra, az önálló álláskeresés elmulasztása pedig nem járt szankcióval. A mulasztásra hajlamos munkanélküliek számára ugyanakkor a gyakoribb és szigorúbb ellenőrzés minden bizonnyal megnöveli a fenyegetettség érzését és a követelményeknek nem megfelelő magatartás szubjektív kockázatát – még ha szankcionálásra nem is kerül sor. Ezen túl, mint már említettük, a kirendeltség gyakoribb felkeresése és az ügyintézővel folytatott beszélgetés pozitív ösztönzést is jelenthet az álláskereséshez. Az eredmények értékelését kétségkívül egyértelműbbé tenné, ha a két csoport kezelése között nagyobb lenne a különbség (például a vizsgálati csoport tagjait hetente behívták volna a kirendeltségre, az ügyintézők ellenőrizték volna, hogy a munkanélküli valóban járt-e állás után érdeklődni stb.), de erre nem nyílt lehetőség, mert nem vállalták volna a munkaügyi központok.

A kapott eredmények értékelésében további bizonytalanságot jelent, hogy a vizsgálati program kirendeltségi végrehajtását nem lehetett részleteiben nyomon követni. Bár a megyei munkaügyi központ témafelelősei a vizsgálati időszakban rendszeres kapcsolatot tartottak a kirendeltségekkel, az ügyfelek berendelését és megjelenését a kirendeltségek dokumentálták, és az elkészült kérdőíveket továbbküldték a megyei munkaügyi központba, ez még nem garantálta az egységes végrehaj-

tást. A vizsgálat végrehajtása egyrészt többletfeladatot rótt a kirendeltségi munkatársakra, másrészt a szokásosnál több konfliktushoz vezetett az ügyfelekkel. Nem lehetünk biztosak abban, hogy a vizsgálat céljaival nem azonosuló vagy azokat elutasító ügyintézők nem könnyítették meg a járadékosok dolgát – ez, ha gyakran előfordult, rontotta a vizsgálat eredményességét. (Az ügyintézőknek erre számos lehetőségük adódott: beleszólás engedése a jelentkezés időpontjának meghatározásába, elnéző magatartás késés esetén, a munkakeresés kérdőív felületes, formális kérdése stb.)

A minta jellemzői

A vizsgálatba végül 2132 járadékost vontunk be, közülük 1113-an a háromhetente berendelt vizsgálati csoportba, 1019-ben pedig a kontrollcsoportba kerültek.⁶⁵ A 20. táblázatban a két almintához tartozók néhány személyes és háztartási jellemző szerinti összetételét hasonlítjuk össze. A különbségek igen csekélyek. A vizsgálati csoportban kissé magasabb a nők és a gimnáziumot végzettek aránya, és kevesebb a házasok, valamint a foglalkoztatott házastárral rendelkezők aránya, de ezek a különbségek sem szignifikánsak.

20. táblázat
A minta összetétele

Tulajdonság	Vizsgálati csoport	Kontrollcsoport
<i>Nem</i>		
Nők aránya, százalék	51,8	50,9
Átlagos életkor, év	32,7	32,6
<i>Iskolai végzettség, százalék</i>		
Nyolc osztály alatt	1,6	1,8
Nyolc osztály	28,8	28,9
Szakmunkásképző	34,7	35,6
Szakközépiskolai	18,8	19,3
Gimnázium	10,0	8,3
Felsőfokú	6,1	6,1
<i>Háztartási jellemzők</i>		
Házasság, százalék	50,7	53,5
A házastárs foglalkoztatott, százalék	31,4	34,0
0–3 éves gyermekek átlagos száma	0,08	0,08
4–6 éves gyermekek átlagos száma	0,13	0,11
7–10 éves gyermekek átlagos száma	0,18	0,18
11–14 éves gyermekek átlagos száma	0,15	0,17
Foglalkoztatottak átlagos száma	0,77	0,78
Nyugdíjasok átlagos száma	0,28	0,28
Gyesein, gyeden lévők átlagos száma	0,09	0,09
Elemsszám	1113	1019

⁶⁵ A vizsgálati csoport nagyobb létszáma részben a véletlen műve, de azzal is összefügg, hogy e csoportba kerültek a páratlan napon születettek, és a páratlan naptári napok száma kissé meghaladja a páros napokét.

A két almintá összetételének azonosságát többváltozós logitbecslésekkel is ellenőriztük, amelyek eredményei a 21. táblázatban találhatók. A becslések függő változója a vizsgálati csoporthoz tartozás valószínűsége volt. A táblázat második oszlopa a teljes mintára vonatkozó becslés eredményeit tartalmazza, ebben független változóként a nem is szerepel (nőváltozó, értéke a nőknél 1). A harmadik és negyedik oszlopokban a férfiakra és a nőkre vonatkozó külön becslések eredményei láthatók. Egyik modellben sem található szignifikáns együtthatóbecslés. Az eredmények tehát megerősítik, hogy a vizsgálati és a kontrollcsoport összetétele – sem a teljes mintában, sem a férfiak és a nők almintáiban – nem különbözik a megfigyelt tulajdonságok szerint.

21. táblázat
A vizsgálati csoporthoz tartozás valószínűségének logitbecslései

Tulajdonság	Mindkét nem együtt	Nők	Férfiak
Nő	0,051 (0,54)	–	–
Életkor	0,005 (0,94)	0,012 (1,50)	0,000 (0,02)
Nyolc osztály alatti végzettség	–0,088 (0,25)	–0,431 (0,75)	0,088 (0,20)
Szakközépiskolai végzettség	–0,011 (0,10)	–0,090 (0,55)	0,088 (0,57)
Szakközépiskolai végzettség	–0,025 (0,19)	–0,041 (0,23)	0,033 (0,17)
Gimnáziumi végzettség	0,181 (1,07)	0,181 (0,88)	0,270 (0,84)
Felsőfokú végzettség	0,006 (0,03)	0,056 (0,23)	–0,084 (0,25)
Házasság	–0,064 (0,44)	0,021 (0,10)	–0,137 (0,66)
A házastárs foglalkoztatott	–0,066 (0,42)	–0,008 (0,04)	–0,208 (0,90)
0–3 éves gyermekek száma	–0,105 (0,57)	–0,232 (0,72)	0,045 (0,19)
4–6 éves gyermekek száma	–0,154 (1,15)	0,007 (0,04)	–0,253 (1,24)
7–10 éves gyermekek száma	0,020 (0,19)	0,035 (0,25)	0,053 (0,32)
11–14 éves gyermekek száma	–0,137 (1,23)	–0,065 (0,46)	–0,234 (1,25)
Foglalkoztatottak száma a háztartásban	–0,008 (0,12)	–0,006 (0,07)	–0,028 (0,30)
Nyugdíjasok száma a háztartásban	–0,023 (0,29)	0,123 (0,98)	–0,149 (1,41)
Gyesein, gyedeken lévők száma a háztartásban	0,167 (0,78)	0,892 (1,49)	–0,007 (0,03)
Konstans	–0,019 (0,08)	–0,300 (0,96)	0,236 (0,75)
Elemzés	2132	1094	1037

Megjegyzés: a z-értékek zárójelben.

A mintába került munkanélkülieket 2003. november közepéig – a belépés időpontjából függően 4–6 hónapig követtük a járadékregiszterben, és megállapítottuk, ez idő során ki mennyi ideig kapott folyamatosan munkanélküli-járadékot és hogyan lépett ki a járadékból. A járadékfizetés befejeződhet azért, mert valaki elhelyezkedett, kimerítette a jogosultság időtartamát, valamely más munkaerő-piaci programba kapcsolódott be, vagy egyéb okokból. A minta egy része november közepén még járadékot kapott.

A 22. táblázat a vizsgálati és a kontrollcsoport megoszlását mutatja a kilépés módja szerint. Mindkét csoportban a járadék kimerítése miatt léptek ki a legtöbben – a vizsgálati csoport 46,3, a kontrollcsoport 44,5 százaléka. Ez a követés rövid időtartama

22. táblázat
A minta megoszlása a kilépés módja szerint, százalék

A kilépés módja	Vizsgálati csoport	Kontrollcsoport
Elhelyezkedés a kirendeltség közvetítése nélkül	18,1	16,9
Elhelyezkedés közvetítéssel	5,8	5,9
Képzési program	2,2	2,0
Más aktív program	0,9	1,0
AM-könyv kiváltása	0,9	1,2
Az ügyfél kérésére	1,0	0,7
Kizárás	2,1	1,3
A járadék kimerítése	46,3	44,5
Egyéb ok	0,4	0,4
Még járadékon (cenzorált)	22,5	26,3
Elemszám	1113	1019

ellenére sem meglepő, hiszen a mintában sokan rövid jogosultsággal rendelkeztek (mintánk 2,5–6 hónap közötti jogosultságot szerzett járadékosokból állt).

Bár a vizsgálati csoportból valamivel többen helyezkedtek el közvetítés nélkül, mint a kontrollcsoportból, a különbség nem nagy (18,1 a vizsgálati, és 16,9 százalék a kontrollcsoportban). A közvetítéssel elhelyezkedők aránya nem különbözik (5,8 és 5,9 százalék). A kizártak aránya 2,1 százalék a vizsgálati csoportban és 1,3 százalék a kontrollcsoportban. Bár az alacsony értékek mellett a 0,8 százalékpontos eltérés nagynak tűnik, a két arány közötti különbség statisztikailag nem szignifikáns. (A vizsgálati csoport magasabb kizárási aránya egyébként önmagában nem jelentené, hogy a kirendeltségek szigorúbban jártak el velük szemben. Kizárással általában állásajánlat visszautasítása után élnek a kirendeltségek, és a vizsgálati csoport gyakoribb berendelése azzal a következménnyel járhatott, hogy tagjai több ajánlatot kaptak, mint a kontrollcsoportéhoz tartozók.)

A kilépés többféle okában – képzési vagy más munkaerő-piaci programba történő átlépés, a járadék megszüntetése az ügyfél kérésére, valamint az AM-könyv kiváltása – arányaiban nem található említésre méltó különbség a két csoport között. A vizsgálati csoport 22,5, a kontrollcsoport 26,3 százaléka még járadékot kapott, amikor az adatgyűjtés befejeződött.

Eredmények

A következőkben a két csoport kiáramlási ütemét és elhelyezkedési valószínűségét hasonlítjuk össze. Az eredmények értékelésének kulsckérdése, hogy a járadékosok gyakoribb berendelése és az elhelyezkedési készség ellenőrzése meggyorsítja-e a járadékból történő kilépést, illetve az elhelyezkedést? Először ábrák segítségével hasonlítjuk össze a vizsgálati és a kontrollcsoport kiáramlását és az elhelyezkedési valószínűség időbeli alakulását. Majd többváltozós modellekkel is megvizsgáljuk a vizsgálati és a kontrollcsoport elhelyezkedési esélyét, és választ keresünk arra is, vajon van-e kimutatható különbség a kezelési hatásban a munkanélküliek egyes csoportjai között. (Kezelési hatásnak a gyakoribb és szigorúbb ellenőrzésnek a munkanélküliek magatartására gyakorolt hatását nevezzük.)

Túlélési és hazardfüggvények. A vizsgálati és a kontrollcsoport összetétele között – mint az előző fejezetben bemutattuk – nincs statisztikailag számottevő eltérés. Ezért a két csoport kiáramlásának közvetlen összehasonlítása alapján is következtetéseket vonhatunk le a vizsgálati részvételnek a munkanélküliek magatartására gyakorolt hatásáról. Amennyiben úgy találjuk, hogy a vizsgálati csoport tagjai gyorsabban hagyják el a munkanélküli-járadékot, illetve nagyobb valószínűséggel helyezkednek el, mint a kontrollcsoport tagjai, úgy ezt a gyakoribb és szigorúbb ellenőrzés ösztönző hatásának tulajdoníthatjuk.

Az 30. ábrán a vizsgálati részvétel szerint bontva a teljes minta empirikus túlélési függvénye látható a járadékfolyósítás 120. napjáig. A túlélési görbe azt mutatja meg, hogy egy-egy időpontban a minta hány százaléka részesül még járadékban. A túlélési függvényt a Kaplan–Meier-féle becslési módszerrel számítottuk ki, az elhelyezkedőkön kívül kilépőnek tekintve az aktív munkaerő-piaci programba lépőket (képzés, közhasznú munka, támogatott foglalkoztatás, vállalkozásindítás támogatással), a járadékból kizártakat, valamint azt a néhány munkanélkülit, aki nappali tagozatos diák lett vagy saját maga kérte a járadékfolyósítás megszüntetését.⁶⁶ A járadék kimerítését nem tekintettük kilépésnek, de a kimerítők a kimerítés időpontjától nem szerepelnek a „kockázati csoportban” – abban a sokaságban, amelynek létszáma alapján a túlélési arányokat kalkuláljuk (jobb oldali cenzorálás).

E fejezetben bemutatott túlélési görbék és hazardfüggvények vízszintes tengelyén a járadékfolyósítás időtartama szerepel. A minta tagjait nem tekinthetjük a vizsgálat részvevőinek azelőtt, hogy megismerték volna a számukra előírt jelentkezési gyakoriságot (azaz a vizsgálati csoportban három hetet, a kontrollcsoportban három hónapot). Volt, hogy erre már a járadékra kerülés napján sor került, de számos esetben csak egy későbbi időpontban (a járadékkérelem beadását követő 30 napon belül). Ezért az itt szereplő összes számításban csak attól a naptól kezdve szerepelnek egy-egy munkanélküli adatai, amikor bekerült a vizsgálatba (megkérdezték tőle a háztartáskérdőívet, és tájékoztatták a berendelési időpontról). Így a számításokhoz felhasznált sokaság az első napon csak azokból áll, akiket a járadékfolyósítás első napján bevontak a vizsgálatba, majd az újabb munkanélküliek vizsgálatba lépésével egy ideig fokozatosan növekszik.⁶⁷ Értelemszerűen a kilépések között sem vesszük számba a vizsgálatba bevonás előtt elhelyezkedett járadékosokat.

A túlélési és hazardfüggvényeket a járadékfolyósítás 120. napjáig ábrázoljuk. Ezt követően a számításokhoz felhasználható minta a járadékkimerítés miatt gyorsuló ütemben csökken, és a becslések konfidenciaintervalluma egyre nagyobb lesz. (Az elemszámok a vizsgálati csoportban és a kontrollcsoportban a következők szerint alakulnak: 120. nap 317 és 310; 130. nap 199 és 193; 140. nap 123 és 122.) A 120. napig a vizsgálat gyakorlatilag véget ért, hiszen a legkésőbbben bevont munkanélküliek négyeszeri berendelése is megtörtént.

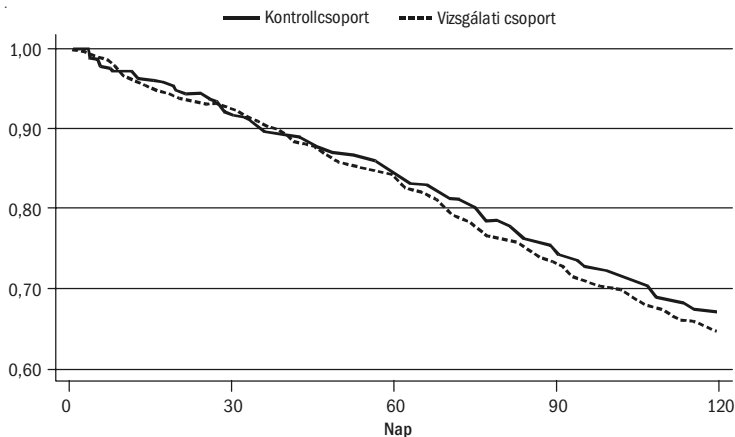
⁶⁶ A munkaerő-piaci képzésre bekapcsolódó járadékosok számára, ha még nem merítették ki a jogosultságot, tovább folyósítják a járadékot. A túlélési függvények kiszámításakor ennek ellenére az összes aktív programot egységesen kezeltük, és a képzésre kerülőket is kilépőnek tekintettük.

⁶⁷ Miközben természetesen az időközben kilépők létszámával csökken a minta.

Az 30. ábrán a vizsgálati csoport és a kontrollcsoport túlélési görbéje látható a teljes mintára (férfiak és nők együtt). A 60. napig a két görbe – rövid szakaszokon kívül, amikor a kontrollcsoporté kissé feljebb helyezkedik el – együtt halad. Ezután a vizsgálati csoport görbéje lejjebb kerül, azt jelezve, hogy tagjai gyorsabban hagyják el a járadékot. A 120. napig a vizsgálati csoport 65, a kontrollcsoport 67 százaléka nem hagyta még el a járadékregisztrert. A különbség azonban csekély mértékű marad, és a két függvény között nem mutatható ki statisztikailag szignifikáns különbség.⁶⁸ A teljes mintára vonatkozóan nem állíthatjuk tehát, hogy a vizsgálati csoport tagjainak kilépési üteme meghaladja a kontrollcsoport tagjait.

30. ábra
Túlélési függvények, teljes minta

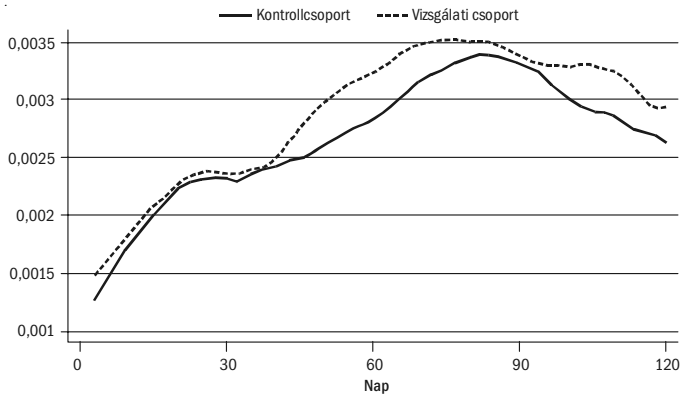

A vizsgálat legfontosabb eredményváltozójának az elhelyezkedési esélyt tekinthetjük. A 31. ábrán az elhelyezkedés feltételes valószínűségének (hazard) alakulását tanulmányozhatjuk a vizsgálati részvétel szerint a teljes mintára.⁶⁹ E valószínűségek kiszámításakor csak az elhelyezkedést tekintettük kilépésnek, a járadékot más irányban elhagyó munkanélküliek időszakait cenzoráltuk (a kimerítésen kívül ilyen a munkaerő-piaci programba történő átlépés, a kizárás, a járadékfolyósítás saját kérésre történő megszüntetése és a nappali tagozatos képzésbe történő beiratkozás). Az elhelyezkedési valószínűség a harmadik hónapig egyenletesen növekszik, majd kissé csökken. Bár a 40. nap után a vizsgálati csoport hazardja folyamatosan meghaladja a kontrollcsoportét, a túlélési függvényekhez hasonlóan e különbség sem szignifikáns – azaz a teljes mintát tekintve gyakoribb berendelés és az álláskereső ellenőrzése nem növelte meg számottevően az elhelyezkedési valószínűséget.

⁶⁸ A túlélési függvények különbségét log-rank próbával vizsgáltuk.

⁶⁹ Az ábrázolt függvény az elhelyezkedés valószínűségét mutatja egy-egy időpontban, feltéve, hogy az egyén korábban még nem lépett ki a járadékból – azaz az adott időpontig „túlélők” elhelyezkedési valószínűségéről van szó.

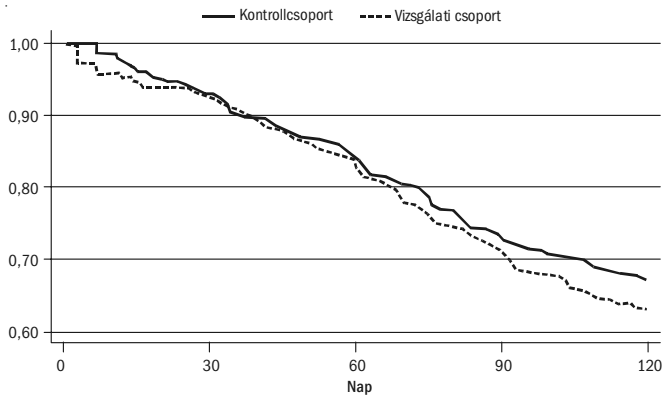
31. ábra
 Hazardfüggvények (elhelyezkedés), teljes minta

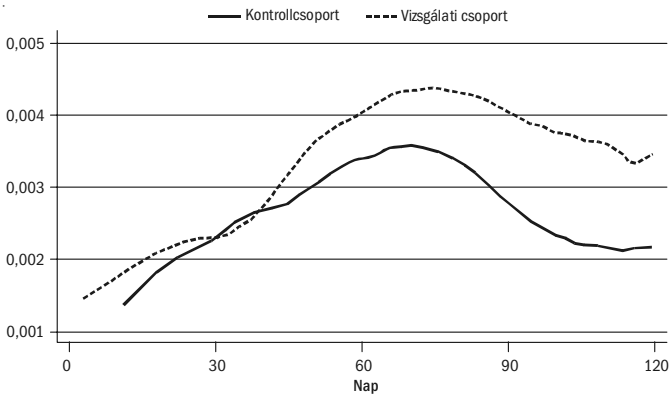
Ezután nemek és korcsoportok szerint külön-külön is megvizsgáltuk a túlélés és az elhelyezkedési valószínűség alakulását. Az eredmények a 32–39. ábrákon láthatók. A 32. és 33. ábrák a nők túlélési és hazardfüggvényeit mutatják, külön a vizsgálati és a kontrollcsoportra. A két túlélési függvény – a teljes mintához hasonlóan – körülbelül a 60. napig együtt halad, ezután a vizsgálati csoport görbéje – nagyobb kiáramlást jelezve – némileg eltávolodik a kontrollcsoportétól. A 120. napra a különbség mintegy 5 százalékpontra nő – de egészében véve a függvények különbsége statisztikailag itt sem szignifikáns.

A teljes vizsgált időszakra vonatkozóan ugyancsak nem szignifikáns a 33. ábrán látható hazardgörbék különbsége – melyek körülbelül a 40. naptól a kontrollcsoporthoz viszonyítva egyre nagyobb elhelyezkedési valószínűséget mutatnak a vizsgálati csoportnál.

32. ábra
 Túlélési függvények, nők

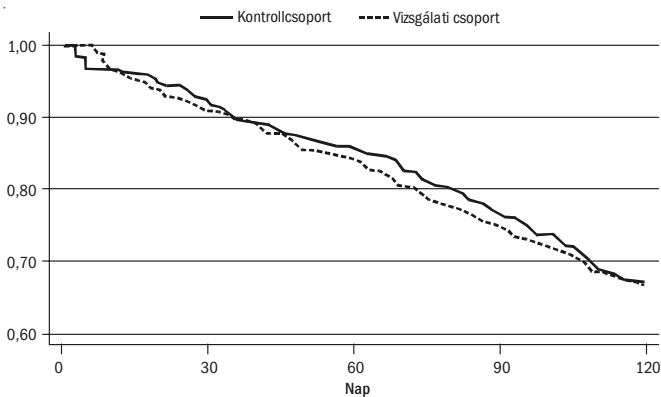
33. ábra
 Hazardfüggvények (elhelyezkedés), nők

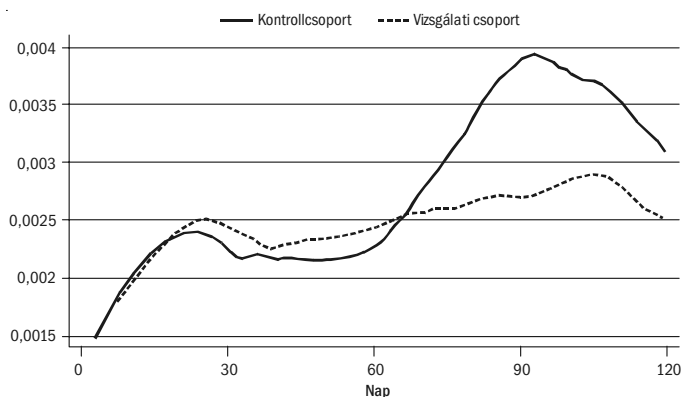
A férfiak túlélési függvényei (34. ábra) alapján sem mutatható ki szignifikáns különbség a két csoport között: bár a vizsgált időszak nagy részében a kontrollcsoport görbéje kissé magasabban helyezkedik el, mint a vizsgálati csoporté, a negyedik hónap közepére a különbség teljesen eltűnik. Ezzel összhangban, mint a 35. ábrán láthatjuk, először a vizsgálati csoport elhelyezkedési valószínűsége a nagyobb, majd a harmadik hónaptól a kontrollcsoporté. A harmadik hónapban a kontrollcsoport hazardja átmenetileg lényegesen megemelkedik, és a hónap végén mintegy másfélszerese a vizsgálati csoport hazardjának, majd csökkenni kezd, bár a vizsgált időszak végéig magasabb marad.

Mindkét nem esetében összehasonlítottuk a 30 év alattiak és a legalább 30 évesek kilépési ütemét is. A férfiaknál nem találtunk különbséget a két korcsoport között, a nőknél azonban, mint a 36–39. ábrákon látható, más a helyzet. A 30 éven

34. ábra
 Túlélési függvények, férfiak

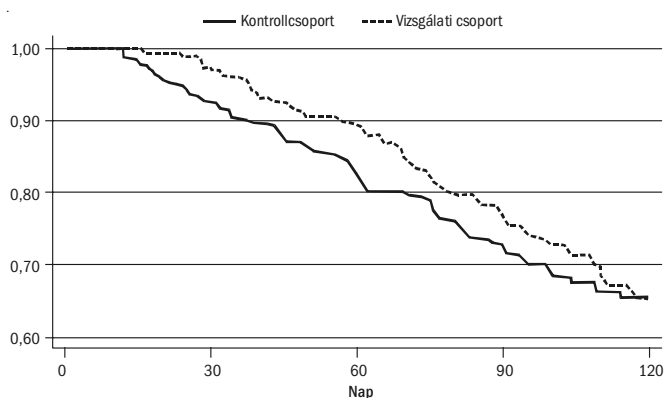
35. ábra
 Hazardfüggvények (elhelyezkedés), férfiak

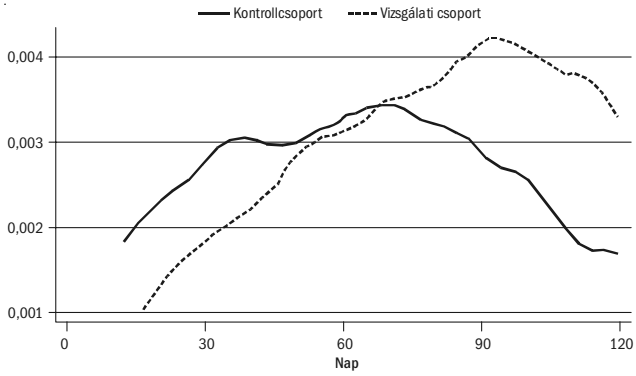
aluli nők közül az első két hónapban a kontrollcsoport tagjai léptek ki gyorsabban a járadékból – ezt mutatják a 36. ábra távolodó túlélési függvényei és a kontrollcsoport magasabb hazardja a 37. ábrán. A harmadik hónap közepétől már a vizsgálati csoport kiáramlása gyorsabb – a túlélési függvények közelednek egymáshoz, és a vizsgálati csoporthoz tartozók hazardja meghaladja a kontrollcsoportét. A negyedik hónap végére a két csoport túlélési aránya már nagyjából azonos, mintegy kétharmad részük még mindig járadékban. A teljes vizsgált időszakra vonatkozóan nem szignifikáns a két csoport kilépési ütemének különbsége.

A 30 éves és idősebbek nők közül – mint a 38–39. ábrákon látható – mindvégig a vizsgálati csoport kiáramlása magasabb. A túlélési függvények folyamatosan távolodnak egymástól, és a vizsgálati csoport elhelyezkedési valószínűsége folyamatosan meghaladja a kontrollcsoportét. Itt az elhelyezkedési esélyek különbsége 5 szá-

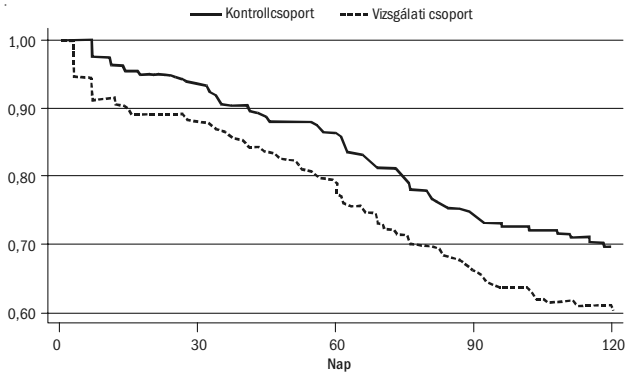
36. ábra
 Túlélési függvények, 30 éven aluli nők

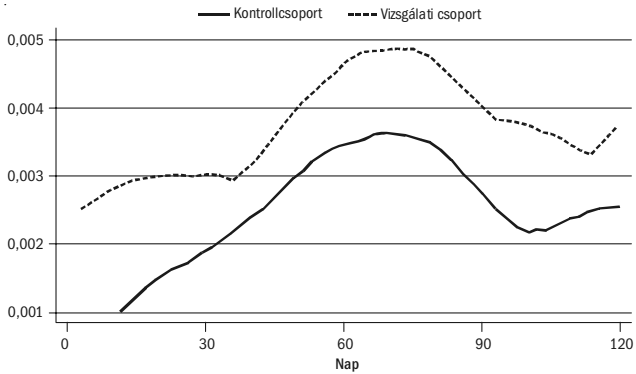
37. ábra
 Hazardfüggvények (elhelyezkedés), 30 éven aluli nők

38. ábra
 Túlélési függvények, 30–59 éves nők

39. ábra
 Hazardfüggvények (elhelyezkedés), 30–59 éves nők

zálékos szinten szignifikáns. A 30 éves és idősebb nők körében tehát – szemben a férfiakkal és a fiatalabb nőkkel – kimutatható, hogy a gyakoribb berendelés és az önálló álláskeresés számonkérése felgyorsította az elhelyezkedést.

A 23. táblázat adatai egy másik nézőpontból mutatják meg a kiáramlás különbségeit. A táblázatban azt foglaltuk össze, hogy a nemek és életkor szerint képzett négy almintában mennyi idő alatt (a járadékra kerüléstől számított hányadik napra) hagyja el a járadékot a kontrollcsoport és a vizsgálati csoport negyede. A táblázat utolsó oszlopa a vizsgálati és a kontrollcsoport értéke közötti különbséget mutatja napokban.

23. táblázat
A 75 százalékos túlélési arányhoz tartozó napok száma

Megnevezés	Kontrollcsoport	Vizsgálati csoport	Különbség, nap
30 éven aluli férfiak	96	91	5
30 éves és idősebb férfiak	90	87	3
30 éven aluli nők	81	91	-10
30 éves és idősebb nők	87	66	21

A kontrollcsoportoz tartozó 30 éven aluli férfiak almintája esetén 96 nap telik el, amíg 75 százalékra fogyatkozik az induló létszám, a vizsgálati csoportnál ehhez 5 nappal kevesebb időre, 91 napra van szükség. A 30 éves és idősebb férfiaknál 90, illetve 87 nap a két megfelelő érték, a különbség majdnem ugyanannyi, 3 nap. (A fiatalabb és idősebb férfiakra – éppen a két csoport közötti csekély különbség miatt – nem közöltünk külön-külön túlélési és a hazardfüggvényeket.) A 30 éven aluli nőknél a kontrollcsoport egynegyede távozik gyorsabban, ehhez csak 81 napra van szükség, szemben a vizsgálati csoporttal, ahol 91 napra. A számított különbség tehát - 10 nap. (Mint a 37. ábrán láttuk, a negyedik hónapban már végig a vizsgálati csoport kiáramlása lesz gyorsabb, tehát ez a különbség mérséklődni fog.) A 30 éves és idősebb nők almintájában viszont a vizsgálati csoport tagjai közül 21 nappal korábban lép ki 25 százalék, mint a kontrollcsoport tagjai közül.

A 23. táblázat adatai azt is jól mutatják, hogy mintánkban – korábbi hasonló vizsgálatok tapasztalataival ellentétben⁷⁰ – a férfiak kiáramlási üteme nem haladja meg a nőkéét. Egyedül a vizsgálati csoportoz tartozó 30 éven aluliak között azonos a férfiak és a nők mutatója, a többi három almintában (a kontrollcsoportoz tartozó idősebbek és a vizsgálati csoporton belül mindkét korcsoport) a nők kilépési üteme magasabb.

Többszörös becslések. A következőkben az elhelyezkedési valószínűség többszörös modelljeit mutatjuk be. Olyan hazardmodelleket becsültünk, amelyekben a járadékregiszterből történő kilépés feltételes valószínűsége egyrészt a vizsgálati státustól függ, azaz attól, hogy az egyén a vizsgálati vagy a kontrollcsoport tagja-e, másrészt a személyes tulajdonságoktól (nem, életkor, családi állapot, iskolai végzettség) és a helyi munkaerő-piaci körülményektől (megye, helyi munkanélküliségi és foglalkoztatottsági ráta).

⁷⁰ Például Micklewright–Nagy [1995], [1998], Galasi–Nagy [1999].

Mi értelme van ilyen modelleket becsülni, ha a vizsgálat kivitelezésekor ügyelünk arra, hogy a vizsgálati csoportba és a kontrollcsoportba véletlenszerűen kerüljenek be a munkanélküliek? A két csoport véletlen (a születési nap alapján történő) kiválasztásából az következne, hogy a korábban bemutatott túlélési és hazardfüggvényekben látott eredmények akkor is változatlanok maradnak, ha más változókat is bevonunk az elemzésbe. Ugyanakkor – éppen a véletlen kiválasztás természetéből adódóan – nem zárható ki teljesen, hogy a vizsgálati csoportba történő bekerülés *a véletlen folytán* összefüggést mutat valamely más változóval – bár a két alminta összehasonlításakor szignifikáns különbséget nem találtunk. A többváltozós elemzéssel kiszűrhetjük e lehetséges torzító hatásokat. A modellek arra is lehetőséget biztosítanak, hogy a „kezelési” hatás mértékét összehasonlítsuk más tényezők hatásának mértékével. A modellezés segítségével megpróbáljuk továbbá kimutatni, hogy a kísérleti hatás különbözik-e a munkanélküliek egyes csoportjaiban, azaz felfedezhető-e úgynevezett interakciós hatások (például a vizsgálati részvétel hatása eltérő-e az egyes megyékben)? A csoporthatások pontos azonosítását azonban megnehezíti a rendelkezésünkre álló minta alacsony elemszáma.

A túlélési és hazardfüggvények elemzésének eredményei alapján 1. a férfiakra, 2. a 30 éven aluli nőkre és 3. a legalább 30 éves nőkre külön-külön becsültünk többváltozós modelleket. Annak az eseménynek, hogy az i -edik egyén a munkanélküliség s időtartama mellett t naptári időben elhelyezkedik, feltéve, hogy addig munkanélküli maradt, a következő függvénnyel becsüljük meg:

$$h_i(s, t) = g(s)f(x_p, z_t).$$

Ez egy úgynevezett „proporcionális” hazardmodell, amelyben a hazard (az elhelyezkedés feltételes valószínűsége) két függvény – a munkanélküliségi időtartam hatását mutató g függvény, és az egyéni, a helyi jellemzők és a naptári idő hatását modellező f függvény – szorzataként adódik. A munkanélküliségi időtartamot (g függvény) kéthetes időintervallumokat jelölő kétértékű (0/1) változók exponenciális függvényével modellezzük. Ezzel Meyer [1995] megközelítését alkalmazzuk, amely a hazard és a munkanélküliségi időtartam közötti kapcsolat igen rugalmas modellezését teszi lehetővé, megengedve, hogy az alaphazard időről időre (kéthetente) az adatok által meghatározott módon szabadon változzon. (Az előző fejezet grafikus eredményei szerint az alaphazard időbeli változása indokolja a rugalmas modellezést.) Az eredményeket bemutató táblázatokban nem közöljük az időtartam-változók együttthatóit.

Az egyéni és helyi jellemzők, valamint a valós idő hatását modellező f függvényt a következők szerint specifikáltuk:

$$f(x_p, z_t) = \exp(\beta \mathbf{x}_i + \gamma \mathbf{z}_t)$$

A naptári időt (hónapokat jelölő) kétértékű változókkal szerepeltetjük a modellekben ($\mathbf{z}_t$), amivel lehetővé tesszük, hogy a hazard hónapról hónapra, a szezonális munkaerő-piaci tényezőknek megfelelően változzon. E változók együttthatói ($\mathbf{g}$)

az alaphazardot modellező együtthatókhoz hasonlóan szintén nem szerepelnek az eredményeket bemutató táblázatokban, csak a személyes jellemzőket és a helyi munkaerőpiac állapotát leíró, valamint a vizsgálati csoporthoz tartozást mutató változók együtthatóit (β) közöljük. Modelljeinkben a kísérleti hatást időben változatlanak tekintjük, így a vizsgálati csoport változójához nem becslünk külön együtthatókat a munkanélküliségi időtartam vagy a naptári idő szerint. (Nem úgy, mint a grafikus elemzésben, ahol a vizsgálati csoport és a kontrollcsoport hazard-függvényei közötti különbség időben változhatott.)

A táblázatokban a becsült együtthatók exponenciálisait közöljük, az úgynevezett kockázati arányokat (*hazard ratio*). Kétértékű (0/1) változó esetében ez azt mutatja meg, hogy a független változó 1-es értéke mellett a hazard hányszorosa a változó 0 értéke mellett adódónak. Tehát például a vizsgálati csoport ($x = 1$) becsült hazardja hányszorosa a kontrollcsoporténak ($x = 0$). 1,2-es kockázati arány a vonatkozási csoporthoz képest 20 százalékkal magasabb elhelyezkedési valószínűséget jelent, 0,8-es pedig 20 százalékkal alacsonyabbat. Folytonos változók esetén, mint például az életkor vagy a helyi munkanélküliségi ráta, a kockázati arány azt fejezi ki, mekkora arányban változik a hazard a független változó egységnyi (egy év az életkornál, egy százalék a munkanélküliségi rátánál) változásával.

A 24. táblázatban közölt becslési eredmények a vizsgálati csoportban való részvétel és néhány személyes, valamint helyi változó elhelyezkedési valószínűsége gyakorolt hatását mutatják. A becsült kísérleti hatás a férfiak és a 30 évnél fiatalabb nők esetében – ugyanúgy, ahogy a grafikus elemzésben láttuk – nem szignifikáns (a „Vizsgálati csoport” változóhoz tartozó együttható nem különbözik szignifikáns mértékben 0-tól). A 30 éves és idősebb nők körében azonban a vizsgálati csoport hazardja szignifikáns mértékben különbözik a kontrollcsoportétól, és több mint 40 százalékkal magasabb. Ezt a különbséget láthattuk a 39. ábrán. A kapott együttható nem erősen determinált, 5 százalékos szinten szignifikáns, de 1 százalékos szinten már nem.

24. táblázat
Az elhelyezkedés valószínűségének többváltozós becslése

Megnevezés	Nők		Férfiak
	30 év alatt	30–49 éves	
Vizsgálati csoport	0,91 (0,44)	1,43 (2,22)	0,94 (0,46)
Életkor	0,93 (1,87)	1,01 (0,34)	0,99 (0,69)
Házias	0,66 (0,78)	1,07 (0,26)	1,25 (1,08)
Házastárs dolgozik	1,72 (1,11)	1,11 (0,47)	0,80 (1,13)
0–6 éves gyermekek száma	0,87 (0,55)	0,79 (0,87)	1,17 (1,09)
Foglalkoztatási ráta	1,02 (1,90)	1,02 (1,98)	1,02 (2,55)
Munkanélküliségi ráta	1,03 (0,31)	0,96 (0,75)	1,11 (2,62)
Szakképzés	1,32 (1,19)	0,90 (0,54)	1,05 (0,24)
Szakközépiskola	1,35 (0,80)	0,60 (2,14)	1,16 (0,64)
Gimnázium	1,66 (1,56)	1,02 (0,07)	1,02 (0,04)
Felsőfokú	4,08 (4,45)	1,84 (2,45)	1,53 (1,39)
Elemsszám	479	615	1037

Megjegyzés: a z-értékek zárójelben.

Sok együttható mindhárom csoportban inszignifikáns. Így van ez az életkor, a családi állapot, a házastárs munkavégzése és a 0–6 éves gyermekek száma esetén (bár az életkor növekedésével a 30 év alatti nők elhelyezkedési valószínűsége mintha csökkenne, de a hatás éppen nem éri el a szignifikáns mértéket). Meglepő, hogy a férfiaknál nincs szignifikáns hatása az iskolázottságnak, és a nőknél is csak a felsőfokú végzettségük esetében kaptunk szignifikáns pozitív együtthatót. (Az iskolai végzettség esetében a nyolc osztályt vagy kevesebbet végzettek jelentik a viszonyítási csoportot.) Szintén meglepő, hogy az idősebb nők modelljében a szak-középiskola hatása negatív, csaknem negyven százalékkal alacsonyabb elhelyezkedési valószínűséget jelezve a nyolc osztályt vagy kevesebbet végzettekhez képest.

A helyi munkaerő-piaci körülményeket a kirendeltség körzetének foglalkoztatottsági és munkanélküliségi rátáival közelítettük. Mindkét mutató 2003. márciusi értéke szerepel a modellekben.⁷¹ A foglalkoztatási és munkanélküliségi ráták összefüggése nem szoros, a mintában szereplő egyéneket tekintve megfigyelési egységnek, a két mutató korrelációs együtthatója csak $-0,26$. A 30 éves és idősebb nőknél a munkanélküliségi ráta együtthatója inszignifikáns, ellenben a foglalkoztatási rátáé 5 százalékos szinten éppen szignifikáns, pozitív előjelű: a ráta egy százalékpontos növekedése két százalékkal magasabb elhelyezkedési valószínűséget eredményez. Hasonló a helyzet a 30 év alatti nőknél: a munkanélküliségi ráta hatása nem mutatható ki, a foglalkoztatási ráta ugyanolyan mértékű pozitív hatást fejt ki, bár csak közelíti a szignifikáns mértéket. A férfiaknál a foglalkoztatási ráta hasonló irányban és mértékben befolyásolja az elhelyezkedési esélyt, mint a nőknél. A munkanélküliségi rátára viszont meglepő módon szignifikáns pozitív együtthatót kaptunk, amely szerint egy százalékpontos növekedése a hazard egytizedes növekedésével jár. Természetesen figyelembe kell venni, hogy mivel a modellben a foglalkoztatási ráta is szerepel, a becsült hatás a foglalkoztatási ráta azonos szintje mellett érvényes. Ha a modelltől kihagyjuk a foglalkoztatási rátát, továbbra is pozitív együtthatót kapunk a munkanélküliségi rátára, de már (éppen) nem szignifikáns. A kérdés további vizsgálatot igényel, nem kizárt, hogy a kirendeltségek működésével összefüggő hatásról van szó (a modellekben felhasznált foglalkoztatási és munkanélküliségi ráták a kirendeltségek körzeteire vonatkoznak).

A következő részben azt vizsgáljuk meg, hogy egyes személyes jellemzők illetve a helyi munkanélküliségi ráta módosítják-e a kísérleti hatást. A *25–27. táblázatokban* közölt modellekben a vizsgálati csoporthoz tartozás változójának és egy-egy másik változónak az interakciója szerepel, lehetővé téve, hogy egyes csoportokra külön-külön mérjük a kísérleti hatást. E táblázatokban csak az éppen tárgyalt változókhoz tartozó kockázati arányokat tüntettük fel, a kontrollváltozók együtthatóit nem. Minden modellben szerepelnek a *24. táblázatban* látható kontrollváltozók, valamint a munkanélküliségi időtartam és a naptári idő hatásának kiszűrésére szolgáló kétértékű (dummy) változók.

⁷¹ A Foglalkoztatási Hivatal becsült kistérségi ILO-rátáit használtuk.

A 30 év alatti nők és a férfiak csoportjaiban sem a házások, sem az egyedülállók esetében nem tapasztalható kísérleti hatás (mindkét interakciós változó együtt-hatója inszignifikáns).

25. táblázat

Az elhelyezkedés valószínűségének többváltozós becslése – a családi állapot szerinti hatások

Megnevezés	Nők		Férfiak
	30 év alatt	30–49 éves	
Vizsgálati csoport × házas	0,62 (1,55)	1,61 (2,46)	0,85 (1,00)
Vizsgálati csoport × egyedülálló	1,11 (0,40)	1,09 (0,33)	1,06 (0,25)
Elemsszám	479	615	1037

Megjegyzés: a z-értékek zárójelben.

A 25. táblázatban a családi állapot szerinti csoportokra vonatkozó eredményeket láthatjuk. A 24. táblázatban láttuk, hogy a családi állapot nem befolyásolta az elhelyezkedési valószínűséget. De vajon a kísérleti hatás különbözik-e a családi állapot szerint? A táblázatban két interakciós változóhoz tartozó kockázati arányokat láthatunk, melyek külön-külön mutatják a kísérleti hatást a házásokra és az egyedülállókra. A 30 éves és idősebb nők esetében az eredmények különböznek a családi állapot szerint: a házásoknál a kockázati arány 60 százalékkal nagyobb elhelyezkedési valószínűséget mutat a vizsgálati csoportban a kontrollcsoporthoz képest, az egyedülállóknál lényegében nincs különbség a vizsgálati és a kontrollcsoport között. Némi óvatosságra int azonban az eredmény interpretálásában, hogy a házásokra és az egyedülállókra becsült együttthatók különbsége nem szignifikáns, azaz nem vehetjük el azt a hipotézist, hogy a kísérleti hatás azonos a két csoportban.⁷²

A 26. táblázat a megyék szerinti különbségeket mutatja. A táblázat a) részében az elhelyezkedési esély megyék közötti eltéréseire vonatkozó eredmények láthatók. Ez a modell nem tartalmazza a vizsgálati csoport változóját. A megváltozók viszonyítási alapja Pest megye. Mivel a modellekben szerepel a foglalkoztatási ráta és a munkanélküliségi ráta is, a megyeváltozók együttthatói a két ráta hatásának kiszűrése melletti megyei különbségeket mutatják az elhelyezkedési valószínűségben. A kockázati arányok két kivétellel nagyobbak 1-nél, az öt másik megyében Pest megyénél nagyobb elhelyezkedési esélyt jelezve. Több esetben szignifikáns és jelentős mértékű kockázati arányt kaptunk: Pest megyéhez viszonyítva a 30 év alatti nők hazardja Komárom megyében két és félszeres, Jász-Nagykun-Szolnok megyében kétszeres, a 30 éves és idősebb nőké Komárom és Jász-Nagykun-Szolnok megyében több mint kétszeres, a férfiaké pedig Komárom megyében másfélszeres és Vas megyében két és félszeres.

A 26. táblázat b) részében az interakciós változók mellett szintén szerepelnek a megváltozók, melyek együttthatói észrevehetően eltérnek az előző modellben kapott együttthatóktól. Itt ezek az együttthatók a kontrollcsoporton belüli megyei különbségeket mutatják Pest megyéhez viszonyítva. A táblázat első soraiban lát-

⁷² Két hipotézis teszteléséről van szó. Az első, hogy az együttthatók nem különböznek nullától. A z-próbák értékei azt mutatják, hogy a házások együttthatója nagyobb nullánál, az egyedülállóké nem különbözik nullától. A második hipotézist, mégpedig hogy a két együtttható azonos, nem vehetjük el a szokásos 5 százalékos szignifikanciaszinten.

26. táblázat

Az elhelyezkedési valószínűségének többváltozós becslése – megyék szerinti különbségek és hatások

a) A megyék szerinti különbségek

Megnevezés	Nők		Férfiak
	30 év alatt	30–49 éves	
Csongrád	1,32 (1,21)	1,17 (0,48)	1,27 (1,54)
Komárom	1,75 (1,44)	2,32 (3,00)	1,59 (2,25)
Nógrád	2,58 (2,50)	1,30 (0,65)	0,92 (0,42)
Jász-Nagykun-Szolnok	1,95 (2,51)	2,09 (2,80)	1,17 (1,03)
Vas	0,71 (1,06)	1,60 (1,86)	2,52 (4,93)
Elemszám	479	615	1037

b) A megyék szerinti kísérleti hatások

Megnevezés	Nők		Férfiak
	30 év alatt	30–49 éves	
Vizsgálati csoport × Csongrád	1,54 (0,80)	0,60 (2,42)	0,64 (1,31)
Vizsgálati csoport × Komárom	0,34 (3,28)	1,66 (1,03)	0,60 (3,82)
Vizsgálati csoport × Nógrád	2,76 (1,23)	1,02 (0,04)	1,16 (0,48)
Vizsgálati csoport × Pest	1,33 (0,71)	1,24 (0,87)	0,98 (0,06)
Vizsgálati csoport × Szolnok	0,49 (1,79)	2,11 (3,18)	1,25 (0,63)
Vizsgálati csoport × Vas	0,59 (0,76)	3,38 (3,05)	1,10 (0,43)
Csongrád	1,24 (0,48)	1,58 (1,32)	1,53 (1,63)
Komárom	3,40 (3,15)	1,96 (2,19)	1,95 (2,60)
Nógrád	1,52 (0,49)	1,41 (0,78)	0,85 (0,60)
Szolnok	3,04 (2,84)	1,45 (1,16)	1,04 (0,14)
Vas	1,04 (0,07)	0,82 (0,52)	2,37 (2,90)
Elemszám	479	615	1037

Megjegyzés: a z-értékek zárójelben.

ható interakciós változók együtthatói megyénként mutatják a kísérleti hatást. A legfontosabb eredmény, hogy a 30 éves és idősebb nők csoportjában kimutatott kísérleti hatás megyénként eltérő. Csongrád megyében a vizsgálati csoport elhelyezkedési esélye mintegy 40 százalékkal *alacsonyabb*, mint a kontrollcsoporté, az eredmény szignifikáns. Jász-Nagykun-Szolnok megyében viszont kétszeres, Vas megyében pedig háromszoros, szignifikáns különbség van a vizsgálati és a kontrollcsoport között. A többi három megyében nem mutatható ki szignifikáns hatás. A fiatalabb nők és a férfiak modelljében Komárom megye esetében – hasonlóképpen, mint az idősebb nők esetében Csongrád megyében – negatív hatásra utalnak az eredmények. Ezeket a különbségeket még tüzetesebben meg kell vizsgálnunk különféle specifikációk mellett és különböző részmintákon.⁷³

⁷³ Amikor például a 25. táblázatban szereplő modellt a 30 éves és idősebb nők csoportjában Csongrád megye kihagyásával újrabecsültük, világos különbséget találtunk a kezelési hatásban házas és az egyedülálló nők között. A házásokra 2,0-es, jól determinált kockázati arányt kaptunk ($z = 4,0$), az egyedülállókra pedig 0,96-os kockázati arányt, amely nem szignifikáns ($z = 0,1$). A becslési hatás a házások és a nem házások között 1 százalékos szignifikanciaszinten különböző.

27. táblázat

Az elhelyezkedés valószínűségének többváltozós becslése – a helyi munkanélküliség szintje szerinti hatások

Megnevezés	Nők		Férfiak
	30 év alatt	30–49 éves	
Vizsgálati csoport munkanélküliségi ráta	1,12 (1,09)	0,86 (2,02)	1,04 (0,69)
Munkanélküliségi ráta	0,92 (0,75)	1,05 (1,25)	1,12 (2,82)
Vizsgálati csoport	0,47 (1,21)	3,29 (2,71)	0,74 (0,77)
Elemsszám	479	615	1037

Megjegyzés: a z-értékek zárójelben.

Végül azt vizsgáljuk meg, vajon a kísérleti hatás változik-e a *munkanélküliség mértéke* szerint. Több okból is lehet arra számítani, hogy a hatás csekélyebb ott, ahol magasabb a munkanélküliség. Egyrészt lehetséges, hogy a kedvezőtlenebb munkaerő-piaci helyzetű körzetekben a kirendeltségek kevésbé következetesen járnak el a vizsgálat végrehajtásában. Másrészt, még ha a fokozott ellenőrzés meg is növeli a munkanélküliek keresési intenzitását, az elérhető munkalehetőségek szükségessége gátat szabhat az elhelyezkedésnek. A kérdés vizsgálatához a helyi munkanélküliségi ráta és a vizsgálati csoporthoz tartozás változóinak interakcióját használjuk. A 27. táblázatban látható kockázati arányok azt mutatják, hogy a 30 éves és idősebb nők esetében az eredmények alátámasztják a fenti hipotézist. A vizsgálati csoporthoz tartozás és a munkanélküliségi ráta változóinak interakciójára 1-nél kisebb, szignifikáns kockázati arányt becsültünk, amely azt jelenti, hogy a munkanélküliségi ráta emelkedésével csökken a kísérleti hatás mértéke. Elég jelentős különbségekről van szó: a becslés szerint 4 százalékos munkanélküliségi ráta mellett a vizsgálati csoport elhelyezkedési valószínűsége 80 százalékkal haladja meg a kontrollcsoportét, az átlagos, 5 és fél százalékos munkanélküliségi ráta mellett a különbség már csak 40 százalék, 8 százalékos ráta mellett viszont már teljesen eltűnik (a kockázati arány 0,98).⁷⁴ A fiatalabb nők és a férfiak esetében nem találtunk összefüggést a munkanélküliségi ráta és a kísérleti hatás között.

*

E fejezet első részében a segélyben részesülők ellenőrzésének hatásairól szóló szakirodalmat tekintettük át, a kísérleti vizsgálatok eredményeire helyezve a hangsúlyt. A tipikus kísérleti vizsgálat az álláskeresés ellenőrzését szolgáló interjúk körülményeit változtatja meg a segélyben részesülők véletlenül kiválasztott csoportja számára, majd egy kontrollcsoporttal összehasonlítva megvizsgálja, milyen hatással járt a változtatás. A vizsgálatban többféle eredményváltozó szerepelhet, így a segélyfolyósítás időtartama, az elhelyezkedés valószínűsége, más munkaerő-piaci állapo-

⁷⁴ A modellekben a Foglalkoztatási Hivatal által becsült kiskörzeti ILO munkanélküliségi rátákat használtuk, amelyek értéke alacsonyabb, mint a regisztrált munkanélküliek létszáma alapján számított rátáké.

tok irányába történő kiáramlás, az elhelyezkedés utáni keresetek vagy éppen a segélyezettek közé való beáramlás mértéke. Bemutattuk, hogy a különböző eredményváltozók más-más adatgyűjtési igényt támasztanak, és eltérő becslési módszerek alkalmazását igénylik.

A munkanélküli-járadéknak a jogosultság megszerzésén túl Magyarországon is feltétele, hogy a munkanélküli megfeleljen az indokolttság feltételeinek. A járadékos munkanélkülinek rendszeresen meg kell jelennie a munkaügyi kirendeltségen, el kell fogadnia a kirendeltség által felajánlott megfelelőnek minősülő munkahelyet, be kell kapcsolódnia a számára felajánlott képzési programba, és saját magának is keresnie kell állást. Az előírások megszegését az enyhébb mulasztások esetében – például a jelentkezés igazolatlan elmulasztása – a járadék felfüggesztésével (szüneteltetésével) szankcionálják, súlyosabb esetekben pedig – például ha valaki nem fogad el egy állásajánlatot – megvonják a járadékot. A munkaügyi szervezet szokásos gyakorlatát két információforrásra, a KSH munkaerő-felmérésére és a kutatásunkban részt vevő hat megye kirendeltségeinél 2002-ben készült 28 esettanulmányra támaszkodva mutattuk be. Vizsgáltuk az ügyfelek berendelésének gyakoriságát, az önálló álláskereső ellenőrzését és az indokolttsági szabályok megszegése esetén alkalmazott szankciókat.

A magyarországi gyakorlatról azt állapíthattuk meg, hogy a munkaügyi szervezet elhanyagolja a járadék indokolttsági feltételeinek, illetve a járadékosok elhelyezkedési készségének vizsgálatát. A járadékosokat csak ritkán hívják a kirendeltségre, az önálló álláskereső meglétét ekkor sem kéri számon, a mulasztókkal szemben pedig elnézők.

Ezután a 2003-ban elvégzett kísérleti jellegű empirikus kutatás lebonyolítását és eredményeit mutattuk be. A vizsgálatot 2003-ban, a május és július között 75–179 nap jogosultsággal járadékra kerülő munkanélküliek körében végeztük el. A mintába került munkanélkülieket véletlenszerűen két csoportba – az úgynevezett vizsgálati (kezelési) és a kontrollcsoportba osztottuk; a vizsgálati csoport tagjait a kirendeltségek gyakrabban rendelték be, és a látogatások alkalmával egy kérdőív megkérdezésével ellenőrizték, keresnek-e önállóan állást.

A két csoport kiáramlási ütemét empirikus túlélési függvények, elhelyezkedési valószínűségét pedig előtt hazardfüggvények segítségével, majd többváltozós becslésekkel hasonlítottuk össze. A teljes mintát (a férfiakat és a nőket együtt) vizsgálva, azt tapasztaltuk, hogy a vizsgálati csoport tagjai valamelyest gyorsabb ütemben hagyták el a regisztrert, és elhelyezkedési valószínűségük is meghaladta a kontrollcsoportét, azonban a különbség nem volt szignifikáns. Mindkét nem esetében összehasonlítottuk a 30 év alattiak és a legalább 30 évesek kilépési ütemét és elhelyezkedési valószínűségét is. A fiatalabb és az idősebb férfiaknál, valamint a 30 év alatti nőknél nem találtunk szignifikáns különbséget a vizsgálati és a kontrollcsoport között. A 30 éves és idősebbek nők körében azonban mindvégig a vizsgálati csoport kiáramlása bizonyult magasabbnak. A 30 éves és idősebb nők körében tehát – szemben a férfiakkal és a fiatalabb nőkkel – kimutatható, hogy a gyakoribb berendelés és az önálló álláskereső számonkérése felgyorsította az elhelyezkedést.

A *többsváltozós hazard modellekkel* becsült kísérleti hatás a férfiak és a 30 évnél fiatalabb nők esetében – ugyanúgy, ahogy a grafikus elemzés mutatta – nem szignifikáns. A 30 éves és idősebb nők körében azonban a vizsgálati csoport hazardja szignifikáns mértékben különbözik a kontrollcsoportétól, és jelentős mértékben – több mint 40 – százalékkal magasabb (a többi változó hatását kiszűrve).

A *többsváltozós modellekkel* azt is megvizsgáltuk, hogy egyes személyes jellemzők, illetve a helyi munkanélküliségi ráta módosítják-e a kísérleti hatást. A 30 éves és idősebb nők esetében az eredmények különböznek a *családi állapot* szerint: a házasok esetében az eredmények 60 százalékkal nagyobb elhelyezkedési valószínűséget mutatnak a vizsgálati csoportban a kontrollcsoportéhoz képest, az egyedülállóknál viszont lényegében nincs különbség a vizsgálati és a kontrollcsoport között. Kimutattuk továbbá, hogy a 30 éves és idősebb nők csoportjában a kísérleti hatás *megyéenként* eltérő. A 30 éves és idősebb nők esetében a *munkanélküliségi ráta* emelkedésével csökken a kísérleti hatás mértéke, még hozzá elég jelentős mértékben: a becslés szerint 4 százalékos munkanélküliségi ráta mellett a vizsgálati csoport elhelyezkedési valószínűsége 80 százalékkal haladja meg a kontrollcsoportét, az átlagos, 5 és fél százalékos munkanélküliségi ráta mellett a különbség már csak 40 százalék, 8 százalékos ráta mellett viszont már teljesen eltűnik.

Eredményeink tehát azt mutatják, hogy a munkanélküli-járadékban részesülők gyakoribb berendelése és az önálló álláskeresés ellenőrzése nem gyakorolt jelentős hatást a férfiak és a fiatalabb nők magatartására, viszont a 30 éves és idősebb nők körében a járadékfolyósítás időtartamát csökkentette, az elhelyezkedés valószínűségét megnövelte. A legalább 30 éves nők körében a kísérleti csoport tagjainak elhelyezkedési valószínűsége mintegy 40 százalékkal magasabb volt a kontrollcsoportéhoz viszonyítva. A hatás elsősorban a házas nőknél jelentkezik, és annál erősebb, minél kisebb a munkanélküliség a helyi munkaerőpiacon.